

DIN ZILELE DE CĂDERE

ALE LUI

MIHAI-VODĂ VITEAZUL

— XVI NARAȚIUNI ISTORICE —

DE

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ALEX. LĂPĚDATU.

BUCUREȘTI

INST. DE ARTE GRAFICE CAROL GÖBL S-R IOAN ST. RASIDESCU

16, STRADA DOAMNEI, 16.

1908.

I.

1. Intrarea lui Zamoyski în Moldova. — 2. Retragerea Căpitanilor lui Mihai-Vodă în Ardeal. — 3. Căderea Moldovii. — 4. Vești despre întâmplările din Ardeal. — 5. Înaintarea Polonilor și planurile lor. — 6. Nedumerirea Ardelenilor. — 7. Intrarea lui Zamoyski în Țara-Românească.

Spre a pedepsi înfruntarea ce Mihai-Vodă făcuse Coroanii Polone prin cucerirea Moldovii și prădarea Podoliei, marele Hatman Zamoyski plecă, la 20 August, din Trebowla spre Moldova în fruntea trupelor sale polone. Și, după ce luă în cale-i cetele răzvrătitului Moise Săcuiul, ajunsese, peste două săptămâni, la granița Moldovii, aducând cu sine pe cei trei viitori stăpâni ai Ardealului, Moldovii și Țării-Românești: Sigismund Báthory, Eremie și Simeon Movilă. La 4 Septembrie el trecea Nistrul pe la Coludrubca și, intrând în ținutul Cernăuților, apucă, prin codrii Cozminului, drumul spre Suceava, unde ajunsese la 15 Septembrie. Cum vedem deci Zamoyski nu prea grăbiă. Această pentrucă întreprinderea sa militară atârna de veștile ce urmă să primească cu privire la rezultatul frământărilor din Ardeal, unde se găsea Voevodul, împotriva căruia se rădicară acum toți din toate părțile și în ajutorul căruia alergară numai — îndată ce Leșii intrară în Moldova — credincioșii săi Căpitani pe care-i lăsase spre paza acestei a treia țeri a crăeștii sale cununi: Baba-Novac, Udrea, Mârzea, Deli-Marco și Sava Armașul.

În drum, înainte de a ajunge la Suceava, Zamoyski primi, prin trei Ceauși, ofertă de ajutor dela Mahmud-Pașa Hanul. Bizuindu-se însă îndeajuns pe puterile armii sale, el răspinse acest ajutor, de care totuș la urma urmelor va căută să se slujască. Într'adevăr, oastea polonă, care, după mărturia Cronicii-
rului nostru, numără 40.000 oameni — 30.000 Leși și 10.000 oaste de țară a lui Eremie Movilă — eră destul de numeroasă,

bine echipată și pedeeasupra nu puțin încercată în lupte, fiind alcătuită în mare parte din oamenii pe care-i ridicară și duceau acum împotriva lui Mihai-Vodă Staroștii din Chelm, Camenița, Chmelnic și Samogiția, Castelanii din Lemberg, Halicz, Lublin și Buczacz, Principii Porucki și Rużyński, Voevozii din Podolia și Brațlaw, Iacob și Ștefan Potockii cu alți mulți nobili și cavaleri poloni, cari cu toții formau marele stat-major al bătrânului Hatman și Cancelar. Cu toate acestea, ajungând la Suceava și găsind cetatea bine grijită de oamenii lui Mihai-Vodă, puternica armie nu se încumetă a o lua, spre a nu pierde și slăbi, zic Polonii, puteri ce trebuiau păstrate; ci apucă în jos, pe malul drept al Siretului, spre târgul Romanului. În acest timp, la 18 Septemvrie, în ziua în care steaua măririi slăvitului nostru Voevod cădea la Mirislău, Zamoyski primi vestea răscoalei nobililor din Ardeal. Atunci, după ce trimise la Iași să așeze pe Eremie Movilă în scaunul domnesc din care-l gonise Mihai-Vodă și după ce trimise o parte din oaste, 12.000 oameni, ca sub povața lui Moise Săcuiul și Iacob Potocki, să intre prin părțile nordice ale Bistriții în Ardeal, spre a sprijini opera nobilimii răzvrătite și a deschide astfel și calea domniei lui Sigismund Báthory, făcând sfat cu mai marii oștii sale, — Zamoyski hotărî să ție drumul înainte spre hotarele Țării-Românești, pentru ca, după cum îi eră gândul și socoteala, la loc și timp potrivit, să poată trece prin părțile sudice ale Brașovului în Ardeal—dela Trotuș prin Oituz sau dela Buzău prin valea cu acelaș nume — spre a cooperă astfel cu întreaga lui armie la marea luptă de răsturnare a viteazului Voevod.

La 25 Septemvrie Polonii erau la Bacău. Aci primiră ei vestea înfrângerii lui Mihai-Vodă, — înfrângere pe care nu și-ar fi putut-o închipui nimeni și niciodată așa de grabnică. Puteau dar grăbi acum și ei: la 1 Octomvrie Zamoyski eră la Trotuș și, potrivit planului său, de aci aveă să treacă pe la Oituz în țara Bârsei, unde aflate că ajunsese Învinsul dela Mirislău, ținut din urmă de biruitoarii săi — Ungurii lui Csáky și Nemții lui Basta.

Ardelenii cunoșteau și ei acest plan, căci Iacob Potocki și Moise Săcuiul, îndată ce pătrunseră în Ardeal, se grăbiră a le da de știre, din Poiana, la 21 Septemvrie, cum că Mihai-Vodă, împotriva căruia-i trimisese marele Cancelar, va fi atacat și

pedepsit oriunde va fi găsit — deci și în Ardeal. Nedumeritoarea veste fu îndată raportată, la 27 Septembrie, din Sibiu, împreună cu alte faime privitoare la scopurile dușmane ale Polonilor, Împăratului Rudolf II la Praga de către credinciosul său Comisar David Ungnad, care, într'un al doilea raport din 30 ale aceleiaș luni, arătând că oastea lui Zamoyski e aproape de Troțuș, adăogă că, dacă Mihai-Vodă nu va trece cât mai curând în Țara-Românească, în trei patru zile Cancelarul va fi în țara Bârsei. Neliniștea sporî și mai mult în mijlocul Ardelenilor, atunci când, la 3 Octombrie, Sava Tököly le făcî cunoscut, din tabăra lui Mihai-Vodă dela Sân-Petru, ca lucru cert, aflat prin iscodași anumiți, că Polonii sunt la granița Ardealului.

Dar pe câtă neliniște aduse în tabăra Ardelenilor campania din Moldova a Polonilor, pe atâta îngrijire aduse ea în sufletul lui Mihai. Căci dacă cei dintâi se temeau de încurcăturile ce puteau naște din împreunarea și ciocnirea celor patru oști ce cu toatele tindeau spre țara Bârsei, cel de al doilea știă prea bine cum că toată grija protivnicilor săi fiind acum de a-l sili, cu orice preț, a părăsi cât mai curând Ardealul, ar putea ajunge în fața armii polone așa fugar și nepregătit cum eră. De aceea se grăbi a trimite împotriva-i un detașament de patru mii oameni, spre a-i ține calea la Oituz și pasurile vecine. Astfel își asigură buna retragere și-și câștigă vreme pentru trebuitoră reculegere, nevoind pe Poloni a ridică tabăra dela Troțuș și a plecă mai departe spre hotarul Țării-Românești, unde-i mâna de altfel și cererile repetate, pe cari le făcea din partea lor, cum vom vedea, Staturile nobililor Ardeleni. La 5 Octombrie Zamoyski trecu Milcovul, iar la 9 își așeză tabăra la Buzău, unde sosise dimpreună cu Sigismund Báthory și frații Movilă.

II.

1. Retragerea lui Mihai-Vodă la Făgăraș. — 2. Urmărirea lui de Basta și Unguri. — 3. Vești despre întâmplările din Moldova. — 4. Neliniște și temeri în amândouă părțile. — 5. Greaua situațiune a lui Mihai-Vodă. — 6. Trăituri de pace cu Basta și Ungurii. — 7. Trecerea Voievodului în Țara-Românească.

Părăsind câmpul bătălii pierdute dela Mirislău, Mihai-Vodă, încunjurat de vre-o 3000 ostași, trecu cu grăbire prin Alba, lăsă

la o parte Sibiul, ai cărui locuitori lovire și sparseră oastea de ajutor ce tocmai îi sosise din Țara-Românească, și se opri în Făgăraș. Aci-ș găsi familia și averea, aci o parte din oastea venită prin pasul Turnului-Roș sub povața fiului său Pătrașcu-Vodă și a Clucerului Radu Buzescu și aci cetele venite din Moldova prin pasul Oituzului sub povața bravilor săi Căpitani Baba-Novac, Udrea, Mărzea, Deli-Marco și Sava Armașul. Astfel amărîtul Domn își putu întocmi din nou o oaste de vre-o 16,000 oameni, cu care împrejurările îl duceau peste puțin să ție piept puternicii armii dușmane a lui Zamoyski și poate — cine știa? — chiar Ungurilor lui Csáky și Nemților lui Basta, cari amândoi îi luară urma de aproape.

Într'adevăr aceștia, după norocita lor izbândă, petrecură noaptea în apropiere, iar a doua zi își făcură intrarea triumfală în Alba-Iulia. Grija de a nu da pas de reculegere Învinsului, nu-i rețină însă mult locul; ei trimitând înainte 400 călăreți iuți întru fugărirea lui, — la 21 Septemvrie plecară și ei pe urma lui Mihai-Vodă. Vestea despre campania lui Zamoyski și a lui Sigismud Báthory în Moldova, pe care o primiră la Sebeșul săsesc, îi făcu să se oprească aci trei zile. Socotind împrejurările plecară apoi la Sibiul, unde ajunseră la 24 Septemvrie și unde rămaseră până la sfârșitul lunii, în așteptarea veștilor despre mișcarea trupelor polone din Moldova și Ardeal, vești cari avură darul nu numai să-i neliniștească, cum am arătat, ci chiar să introducă germenul dezbinării între acești aliați împotriva lui Mihai-Vodă, — între Imperiali și Unguri. Căci pe când aceștia priviau cu mulțumire apropierea lui Sigismud Báthory și a uneltitorului său Moise Săcuiul, cu care deschiseră chiar ascunse tratative, Imperialii vedeau bine că această apropiere le zdruncină planurile lor de viitori stăpâni ai Ardealului.

Dar acțiunea militară a Polonilor aduse și pe Mihai-Vodă într'o situațiune foarte grea. Căci, prins cum eră acum între doi dușmani, deopotrivă doritori de a-l nimici, el se văzu nevoit ca, alegând lupta cu unul, să imbie pace celuilalt. Voevodul alege lupta cu acei ce veniau să-i zmulgă chiar stăpânirea lui de baștină — Țara-Românească, iar cu dușmanii din Ardeal deschise tratative de pace, în nădejdea unui ajutor militar, de care avea atât de mare nevoie și în vederea asigurării unui adăpost pentru

ai săi mai mult decât pentru sine, în cazul când norocul armelor l-ar părăsi iarăș.

În acest scop, la 23 Septemvrie, Mihai-Vodă trimise din Făgăraș, prin o solie în frunte cu Ioan Szelestei, scrisori cătră Basta și Csáky, prin care le propunea o pace pentru a căreia întărire și statornicire le oferia chezașie familia și întreaga sa avere. A doua zi chiar Szelestei întâmpină la Sibiu pe dușmanii stăpânului său. Aceștia, puind mai întâi pe sol în fiare, trimit două scrisori de răspuns, una dela Basta și Comisarii împărătești, cealaltă dela Csáky și soții săi — în numele Staturilor Ardelene — prin care, după oarecari muștrări meșteșugite și nemeritate, Voevodul eră încunoștințat că i se primește propunerea și oferta, însă cu condiție să trimeată familia și comorile cel mai târziu până Sâmbăta ce venia (30 Septemvrie), să părăsească pentru totdeauna Ardealul și să stea cu oastea sa la porunca Împăratului și a Generalului său. Așa urmând, i se scria, va putea câștiga iarăș îndurarea Maiestății sale, bunăvoința Nobililor și, daca ar dori, chiar ajutor împotriva Păgânilor. Prin Radu Clucerul Buzescu, Mihai răspunse, învoindu-se cu condițiunile puse și arătându-și dorința de a se da libertate Săcuiilor și de a i se asigura locuri de retragere în Ardeal la Făgăraș, Gurghiu și Jeciu. La 1 Octomvrie Clucerul Radu plecă din Porumbac, sat așezat la jumătatea drumului dintre Sibiu și Făgăraș, unde întâmpinase oștile lui Basta și Csáky, cu răspunsul acestora: să trimeată familia și comorile, și-i vor fi întru cinste, ajutor și apărare.

Cât de sinceri și cinștiți erau însă Ungurii când făceau aceste asigurări fostului lor Domn, în tabăra căruia Basta trimisese pe Sava Tököly, iar Csáky pe Nicolae Vitéz și Martin Bányai, spre a-i lua un nou jurământ de credință pe sama Împăratului și Comisarilor săi,—se vede din faptul că în aceeaș zi chiar ei seriau Căpitanilor marelui Domn, ales viteazului Baba-Novac, propuindu-le nu numai a părăsi și trădă pe stăpânul lor, ci chiar a-l da „viu sau mort“ în mâinile lor. Aceasta în schimbul oarecăror bunuri ce ei le oferiau în Ardeal.

Mihai-Vodă, care avusese în destul prilej să cunoască cinstea și credința dușmanilor săi, știa el bine cât prețuesc aceste tratări și asigurări; le făcea și primia însă pentru a înlătură o izbire din spate în lupta ce mergea să dea cu Polonii lui Zamoyski

și, precum am spus mai sus, în nădejdea unui ajutor militar de care simția atât de mare nevoie.

Între aceste Basta și Ungurii părăsise Făgărașul și se așezase la Vlădeni, iar Mihai-Vodă pusese tabără în preajma Brașovului la Sân-Petru. Aci-l găsiră Radul Clucerul și, cum am văzut, amintii Sava Tököly, Nicolae Vitéz și Martin Bányai, înaintea căroră, în ziua de 3 Octomvrie, Mihai cu mai marii oștii sale prestă un nou jurământ de credință Împăratului și Comisarilor săi pe temeiul învoelilor statorite până acum și în schimbul unui adăpost ce i se asigura pentru familia sa la Gelău. În urma acestui jurământ, prin care Domnul român se legă, între altele, să părăsească Ardealul, și în urma cererilor stăruitoare pe care i le făcură în zilele următoare de 4, 5 și 6 Octomvrie din Ghimbav Staturile Ardelene prin scrisori și legații speciale, — Mihai văzù că nu-i rămâne altceva de făcut decât să treacă fără întârziere munții, spre a-și mântui țara de moșie, întâmpinând pe Poloni la loc și timp potrivit.

Într'adevăr, acum, când Basta și Ungurii aveau și ei știință sigură de planul lui Zamoyski de a intra cu Sigismund Báthory în Ardeal, venirea lor grabnică în țara Bârsii căpătă și un al doilea scop pe lângă acela de a silii pe Domnul român, căruia totuș îi bănuiau planuri ascunse și dușmane, să iasă din țară: să oprească, la nevoie cu armele chiar, pe Zamoyski de-a trece munții, despre care lucru îl și înștiințară, din Vlădeni, la 4 Octomvrie, toată grija fiindu-le acum de-a limpezi situațiunea și nici de cum de a o încurcă prin noi acțiuni militare la dâșii acasă. Nu mai eră însă nevoie nici de una nici de alta, deoarece Polonii, străjuiți la Oituz de trupele trimise în grabă de amenințatul Voevod, erau acum în drum spre Țara-Românească. Asemenea și Mihai-Vodă, căci la 7 Octomvrie el vestia, din munții Buzăului, pe Basta și Comisarii împărătești, că trece pasurile împotriva Leșilor și că va trimite familia în Ardeal, de oarece vede că mai mult prețuește în fața lor captivitatea acesteia decât jurământul lui. Cum însă se găsiă într'o stare foarte grea față de Poloni pe deoparte și Turci pe de alta, stărueste mult să i se trimeată în sprijin, după cum i se făgăduise, trupe de ajutor, iar ei să-și așeze tabăra la Brețcu, ca astfel oastea lui Zamoyski să se știe amenințată din două părți.

III.

1. Coborîrea lui Mihai-Vodă la „gura Teleajinului”. — 2. În aşteptarea ajutorului promis de Ardeleni. — 3. Plecarea lui Zamoyski spre Ploeşti şi pregătirile alor noştri de a-i tăia calea. — 4. Din cuvântarea lui Baba-Novac către trupele sale. — 5. Lupta din strămoşia Năenilor. — 6. Încăderările din preajma Cepturii. — 7. Retragerea lui Mihai-Vodă în munţi.

Pe când Mihai-Vodă trecea munţii în ţară, Turcii din Giurgiu intrau în Bucureşti, iar Zamoyski tăbăra la Buzău. Câteva mileniumi despărţiauşă acum oştile duşmane, care de îndată luară limbă una de alta. S'ar fi putut da chiar lupta, dacă Voevodul ar fi avut la îndemână îndeajuns oaste pe care să se poată sprijini la orice împrejurare. Căci agerul său ochiu de minunat strateg descoperise deja, ca totdeauna, locul potrivit şi apărat în care, aşezându-şi tabăra, să poată stă faţă numeroşilor duşmani. Într'adevăr, a doua zi chiar după ce trecuse pasurile munţilor, la 8 Octomvrie, Mihai-Vodă se găsiă la „gura Teleajinului”, în apropiere deci de locul unde se va da marea bătălie dela 20 Octomvrie, care va hotărî şi soarta acestei inegale lupte. Căci de aci, dela „gura Teleajinului”, unde venise, cum am spus, să caute loc potrivit de adăpost şi de luptă, el dădea boerului său Antonie Grama o carte de stăpânire în care, în cuvinte de durere, dar nu de desnădejde, făcea pomenire şi de împrejurările în care se găsiă.

Reîntors în munţi, Mihai supraveghiă mişcările duşmanului şi aşteptă ajutorul cerut dela Imperiali şi Unguri, — ajutor ce nu venia şi nici va veni vreodată. Căci Imperialii se găsiu într'o situaţie foarte grea faţă cu Domnul român, pe care deşi se pare, ţineau a nu-l părăsi cu totul, totuş nu-l puteau ajuta întru nimic. Şi aceasta din întreit motiv: Ungurii, mai întâi, cu toate că întreprinseră acţiune militară împreună cu Imperialii, se împotriviau ca Mihai să fie ajutat de aceştia, temându-se de o reabilitare a puterilor şi deci a planurilor sale; Germanii, apoi, nu se încumetau a intra în luptă deodată cu Polonii şi Turcii cu o armată relativ puţină şi nepregătită, câtă aveau ei atunci în ţara Bârsii; Basta, în sfârşit, dela hotărîrea şi acţiunea căruia atârna în cele din urmă ajutorarea lui Mihai-Vodă eră duşmanul ascuns şi hotărît al Domnului român, despre care scriă că nu se îndoeste cum că chiar trecând munţii nu plănueşte vre-o ascunsă răzbunare.

Voevodul, căruia, neîndoios, nu-i erau străine aceste împrejurări, aşteptă totuşi, pe temeiul învoielilor făcute, asigurărilor date şi jurământului prestat, ajutorul cerut şi promis, pentru a cărui grăbire se pregăti a-şi trimite familia în Ardeal. Astfel rămase în aşteptare, supraveghind de aproape mişcărilor Leşilor, trei zile. Când i se aduse însă vestea că duşmanii au părăsit Buzăul, apucând drumul Ploeştilor, unde lesne s'ar fi putut ajunge cu Turcii din Bucureşti, Mihai se văzù silit să intre în luptă aşă cum eră pregătit. Hotări deci să tae calea duşmanilor. În acest scop trimise, în zorii zilei de 12 Octomvrie, pe bravul său Căpitan Baba-Novac cu avangarda oştirii să se infunde în valea ascunsă, strămtă şi bine acoperită a Năenilor, care se deschidea tocmai în drumul pe care-l ţineau Leşii; iar el, aşezându-şi tabăra la spatele unui munte ce se ridică de cealaltă parte a drumului, urcă în pădurile din vârf o altă parte din oaste, cu poruncă să se arunce şi ea asupra Leşilor, pe dată ce Baba-Novac va eşi din ascunzătoare să le tae calea. Planul eră deci ca duşmanii să fie atacaţi prin surprindere, prinşi între două focuri şi, dacă nu înfrânţi, cel puţin serios loviţi, spartii şi împrăştiaţi.

Astfel întocmiţi şi pregătiţi aşteptărilor acum Românii pe Leşi. În aceste momente de încordare, Mihai, neprimind nici un răspuns dela Imperiali, şi văzându-se silit a începe luptele cu duşmanul. îndreptă către Basta şi Comisari o a doua serisoare, în care le arată din nou situaţiunea grea în care se găseşte, căci, fiind aşezat între două focuri, Polonii deoparte. Turcii dealta, se află, zicea, într'o primejdie aşă de mare, încât nu numai el, ci şi Împărăţia şi Creştinătatea vor fi păgubite, dacă nu va fi sprijinit la vreme, perzând în el, cea dintâiu, un luptător credincios, iar cea de a doua un biruitor norocos. În urmare deci cere, stăruiitor şi repetat, ajutor măcar 2.000 pedestraşi şi 500 călăreţi.

Pe când Mihai în tabăra sa scria aceste, Baba-Novac, cu înflăcărute cuvinte, îmbărbătă inimele oştenilor săi, în scop de a răscumpără pierderea de curând suferită cu o strălucită victorie. „Aduceţi-vă aminte, le cuvântă el, de câte ori am fost biruitori împotriva Polonilor şi cum numărul nostru aşă de mic a înfrânt oştile lor aşă de mari. Rechemăţi în minte biruinţele dobândite în anul trecut, la cucerirea Moldovii, spre a vă fi de vie pildă şi curajoasă pornire în contra acestor duşmani,

totdeauna și în tot locul biruiți de noi. Și precum atunci, așa și acum, să avem nădejdea tare a biruinții. Să luptăm deci cu ardoarea și îndrăzneala cu care am luptat altădată împotriva lor. Amințiți-vă, în sfârșit, că fala, viața și țara strălucitului și prea înălțatului nostru Voevod atârnă de credință și bărbăția noastră de astăzi. Căci numai prin fuga și zdrobirea trufașilor noștri dușmani, îi vom putea asigura Lui țara, pe care stă s'o piardă, iar nouă viața, cinstea, averea, neamul și moșia... Cu gândul la un trai glorios sau la o moarte cinstită, să plecăm deci să surprindem pe dușmani, cari, apucați pe neașteptate, vor face puțină împotrivire bărbății și puterii noastre“.

Între aceia Polonii ajunseră la locul de pândă al avangardiei lui Baba-Novac. Cazacii, cari mergeau în frunte, prinseră însă veste de atacul ce li-se pregătise și, din pornirea lor, fără a mai aștepta poruncă, se aruncară, cu putere și iuteală, asupra alor noștri, mai înainte ca aceștia să fi putut eși din valea înfundată și acoperită în care se găsiu. Astfel prinși și închiși, ei trebuiră să primească lupta întru împrejurări de tot grele. Se bătură însă cu bravură și încordare până ce fură înfrânți de numărul cel mare al dușmanilor, reînțăriți mereu cu nouă puteri. Cei mai mulți periră în luptă sau căzură în robie, și puțin numai se mântuiră prin fugă în tabăra Domnului lor.

După această ispravă neașteptată, Zamoyski porunci acelorași victorioși Cazaci ca împreună cu trupele cele ușoare să atace înălțimele unde se găsiă oastea rânduită de Mihai-Vodă a lovi de ceastă parte pe Poloni, în caz când Baba-Novac, rămânând nedescoperit, i-ar fi putut atacă cu noroc din ascunzătoarea sa. Se înțelege însă că ai noștri, ne mai având la ce susține o luptă percută, se retraseră, adăpostindu-se și ei în tabăra din spatele muntelui.

Norocul fu așadar de partea dușmanilor, cari, deși izbânditori, fură totuș atât de zdruncinați, încât nu se mai văzură îndemnați a atacă pe Români în tabără; ci, zic ei, în vederea nopții pe care o aduceă coborîrea serii, se strânseră, așezând și ei tabără bine veghiată în Săhăteni, de ceastălaltă parte a muntelui la spinarea căruia se află Mihai-Vodă. Însă pe când Leșii treceau cu pace noaptea spre 13 Octomvrie, ai noștri ridicau tabăra și apucau calea înainte, spre a găsi, după planul Domnului lor, un alt loc potrivit, de unde să cerce din nou a surprinde, atacă și

rupe pe dușmani în cale. Și-l găsiră îndărătul unor săpături mari de pământ, pe cari șivoiul apelor mari și tari de munte le scobise în chiar drumul dușmanilor. Aci se așezară deci la pândă. Temători însă de nouă curse, Polonii înaintau de astă dată cu multă băgare de seamă. Astfel ei putură descoperi din vreme trupele lui Mihai-Vodă, cari trebuiră deci să iasă și să stee la lupta deschisă. Oștile se încăerară pe toată linia și se bătură cu biruință împărțită până spre seară, când ai noștri se traseră cu bună rânduială spre munți, oprindu-se la Ceptura, unde Leșii, care-i urmăriau de aproape, mai sloboziră câteva tunuri asupra-le. Sosind însă noaptea, tăbăriră și ei în apropiere.

De aci, de lângă Ceptura, Mihai-Vodă îndreptă mai întâi o nouă scrisoare lui Basta și Comisarilor împărătești, prin care, după ce le relatează în scurte cuvinte mersul luptei purtate peste zi, solicită ajutor 3000 husari, 2000 călăreți și 3000 lăncieri, arătându-le că e supremul timp de a i-l trimite; apoi în puterea nopții ridică tabăra și apucă calea munților, unde, deocamdată, pentru câteva zile, Polonii îi perd urma. Aceasta, de sigur, în așteptarea ajutorului din Ardeal, pe care Mihai-Vodă nădăjduia totuș să-l primatească.

IV.

1. Totala părăsire a lui Mihai-Vodă. — 2. Trecerea familiei sale în Ardeal. —
3. Așezarea și întocmirea armii noastre în pădurea Bucovului, lângă Teleașin. — 4. Mișcările oștirii polone și descoperirea taberii lui Mihai-Vodă. —
5. Pregătiri de luptă și încercări de pace. — 6. Bătălia din pădurea Bucovului și atacarea taberii române. — 7. Înfrângerea lui Mihai-Vodă.

Am văzut că Imperialii, deși țineau ca Mihai să nu fie părăsit, se găseau într-o astfel de situațiune, încât nu-l puteau ajuta în chip efectiv. Totuș, nevoind, din calcul politic, a-l refuza de-adreptul, arătându-i adevărul situațiunii în care se găseau și pe care Mihai, neîndoios, cunoscând-o, ar fi înțeles-o, preferiră a-l ținea, cum se zice, cu vorba, promițându-i ceea ce n'aveau de gând să împlinească. Astfel ei îi cer, în ziua luptei dela Năeni, raporturi sigure despre pozițiunile ce ocupau Turcii, Tătarii și Polonii, precum și despre numărul lor, „pentru ca să poată da, scriau ei, cu atât mai la timp și cu atât mai ușor, piept cu dușmanul năvălitor.“ Când Mihai primi, în mijlocul

munților în care se retrăsese, această scrisoare a lui Basta și a Comisarilor împărătești, nădejdi noi de izbândă născură în amăritul său suflet și, încrezându-se în sinceritatea sentimentelor celor ce astfel îi scriau și făgăduiau ajutor, de loc își porni întreaga-i familie în Ardeal, ca chezașie a credincioasei lui alipiri către Impărat și Nobili.

Astfel căpitenia acestora, Ștefan Csáky, putu primi, în tabăra sa dela Letfalău, în ziua de 16 Octomvrie, pe tânărul Pătrașcu-Vodă, care sosi în tovărășia Arhiepiscopului de Târnova și a Vistierului Stoica. Pe cât însă de lamentabil se înfățișe aci acesta din urmă, osândind în vorbe grele acțiunea politică și militară a Domnului său, pe atât de bărbătește se înfățișe tânărul Voevod, care ceru cu inzistență să fie trimis la Curtea împărătească, unde nădăjduia bună primire și ședere. Nu i se împlini însă dorința, căci fu trimes mai întâi la Făgăraș și apoi tocmai la Gelău, împreună cu maică-sa Doamna Stanca și soru-sa Domnița Florica, cari sosiră în Ardeal patru zile mai în urmă, — la 20 Octomvrie. Nefericitele femei străbătură așa dar văile Carpaților în bubuitul puternic al tunurilor, care băteau și împrăștiu trupulele părăsitului Voevod. Primate fiind la graniță de Moise Săcuiul — care grăbise la pasul Buzăului, să oprească reîntoarcerea lui Mihai-Vodă în Ardeal, în caz când, învins fiind, ar fi căutat adăpost dincolo, — ele se îndreptară asemenea spre Letfalău. De aci, trei zile în urmă, fură trimise la Brașov, apoi la Făgăraș și, în cele din urmă, cum am spus, la Gelău, unde fură puse, împreună cu Pătrașcu-Vodă, sub pază.

Rămas așadar singur, în mijlocul oștii pe care cu greu o mai putea ține în juru-i, fiind neplătită, obosită și descurajată de luptele neizbutite, Mihai-Vodă așteptă cu toată încrederea sosirea trupelor ardelenene. Pe măsură însă ce zilele treceau una după alta, fără ca aceste să se arate, pe aceeaș măsură nădejdea Voevodului se prefăcea în neliniște, iar aceasta în bănuială, până ce, văzând că nu-i sosesc nici măcar scrisori noi de lămurire, căpătă încredințarea că atât promisiunile date cât și mădejdile deșteptate au fost mincinoase și deșarte, părăsit fiind și lăsat singur în ultimul moment, în fața unui dușman atât de numeros și puternic, cum eră Zamoyski.

Luându-și deci oastea coborî spre pădurea Bucovului, la acel loc potrivit de adăpost și de luptă, pe care, cum am văzut, agerul

său ochiu îl putuse descoperi din vreme între Teleajin și Cricov și unde va putea, socotia el, dacă nu înfrânge, cel puțin rezistă cu succes dușmanului. Căci, înconjurat fiind de trei părți cu munți mari și împăduriți, — el avea în față, din spre Teleajin, o pădure deasă și bine acoperită, la care dușmanul putea ajunge numai prin două căi: una, foarte grea, prin valea Teleajinului, prin ape, șanțuri, și locuri greu de trecut și străbătut, alta, mai lesnicioasă ceva, dar totuș destul de dificilă pentru o armie mare și grea, prin munți și păduri.

Aci-ș duse Mihai oastea în tabără, rânduind-o în vederea unei grele și încordate apărări și pregătind dușmanului, în pădurea din față, o primejdioasă cursă. Într'adevăr, în mijlocul acestei păduri, pe care trebuiau cu necesitate s'o treacă Leșii, spre a ajunge la tabăra alor noștri, terenul eră mlăștinos și accidentat, astfel că dușmanul neștiutor, tras și prins la luptă aci, ușor și-ar fi putut încurcă și nămoli trupele, ales cavaleria sa cea grea — acei Husari, despre care Cronicarul nostru spune „că erau tocmiți tot în hier, cu pardoși peste platoșe și pe cai mari, groși, de puteau birui a purtare taurul“. Cu acest gând deci Domnul român ascunse în pădurea din fața taberii trupele sale ușoare, menite a se aruncă asupra dușmanului, a-l trage și sili aci la luptă, aruncându-l în mijlocul mlăștinilor și al văilor.

Astfel adăpostit și pregătit de luptă, cum nu se putea mai bine în împrejurările în care se găsia, Mihai-Vodă rămase în așteptarea Leșilor; iar aceștia, necutezând, cum am văzut, a urmări pe Voevod în munți, după ce stătură câteva zile în expectativă prin părțile Cepturii, siliți de lipsa proviziunilor, ba chiar și a apei, tăbărîră pe malul Cricovului, unde odihniră o zi întregă. Neprimind însă vești despre starea și acțiunea lui Mihai, Zamoyiski hotărî a plecă în jos, prin Bucov la Ploești și de aci prin Târșor la Târgoviște, spre a așeză pe Simeon Movilă în scaunul Domnesc de acolo. Dar tocmai când ridicase tabăra și poruncise plecarea primi vestea că Domnul român a ocupat o puternică pozițiune în apropiere, departe doar numai o milă de locul unde se găsiu Leșii. Trebuiă deci a-l înfruntă și lovi. În acest scop cercetează și află de cele două drumuri cari duceau la tabăra lui Mihai-Vodă și alese pe cel mai lesnicios, — prin munți și păduri.

Înainte însă de a urcă muntele, Zamoyiski adresează lui Mi-

hai-Vodă, în preziua luptei, la 19 Octomvrie, prin mijlocirea lui Andrei Wilczkowsky, nobil polon ce trăise la Curtea Domnului român, o scrisoare prin care-i cerea să se supue și predea. Căci, i se zicea, în zadar mai încearcă să se împotrivească cu slăbitele și demoralizatele sale trupe puternicii și bine întocmitii armii polone, ales că ajutorul din Ardeal în deșert îl așteaptă. Mai bine deci să se încreadă grații Regelui și mărinimii Cancelarului său, cari îl vor trata după cinste și merite. Dovadă-i poate fi felul cum a fost tratat Arhiducele Maximilian, fratele Împăratului, când în bătălia de la Bicin (1587) căzù în mânilor Polonilor. Ca totdeauna însă, Mihai-Vodă se încrezù, nu în mila și îndurarea dușmanul, ci în norocul și bravura armelor sale.

Astfel, în ordine chibzuită și bine păstrată, plecară Leșii, în ziua de 20 Octomvrie, spre tabăra alor noștri. Ajuns sus, în munte, Zamoyski putù vedeà întreaga tocmitire a oștii inimice și în acelaș timp putù bănuì că în pădurea din fața ei zace vre-una din acele primejdioase curse pe care mult iscusitul Voevod le știà pregăti vrășmașilor săi. Spre a puteà dar descoperi rostul lucrurilor tăinuìte în acea parte de loc, începù a bate pădurea cu tunurile, doar va puteà scoate pe cei presupuși ca ascunși acolo. Răsunau văile și munții de bătăia iute și puternică a tunurilor. Moise Săcuiul singur putù numără, într'un rând, de acolo unde se găsià, la pasul Buzăului, 40 de bubuituri. În zadar însă, căci ai noștri, de sigur cu multe suferinți și pierderi, nu făceau nici o mișcare, astfel că bănuiala Leșilor începuse a se risipi. Dar ceea ce nu putuse descoperi bătăia răzbitoare a tunurilor, descoperi trădarea și ticăloșia omenească. Căci doi oșteni, un Săcuiu și un Moldovean, fugind din tabăra lui Mihai-Vodă merseră înainte lui Zamoyski și-i arătară primejdia ce-l așteptà în pădure precum și tocmeala lucrurilor tăinuìte acolo.

Atunci bătrânul Cancelar trimise o trupă de Cazaci ca împreună cu o parte din pedestrimea ușoară și cu o ceată de voluntari să deschidă drumul spre tabăra alor noștri. Trupa intră cu multă inimă în pădure și îndată, îndărătul unor șanțuri late și adânci, pe care le trecu prin mlăștini până la brâu, dădù de cele câteva tunuri și de pedestrimea ușoară a lui Mihai-Vodă, care, deși atacată cu vehemență și dibăcie, ținu totuș bărbătește

piept dușmanului năvălitor; când se văzu însă descoperită, întrecută în număr și amerințată a fi zdrobită de grosul armii lui Zamoyski ce se apropiă,—ea se trase înapoi și coborî cu grabă în tabăra Domnului său. Dar și Cazacii, ajunși de mulțimea trupelor polone, coborîră pe urma alor noștri și curând amândouă taberele se găsiră față în față.

Lupta se prinse îndată și pe toată linia. Aripa dreaptă a lui Mihai-Vodă, fiind izbită mai cu putere și suferind o mică înfrângere, dădu iute și pe neașteptate dosul. La această vedere, fie de frică, fie că presupuse o trădare, aripa stângă fugi și ea, lăsând pe Domn singur, cu rămășița trupelor sale mai credincioase și viteze, în fața și în puterea vrășmașului. Atunci, cum zice Cronicarul, „singur Mihai-Vodă, ca un leu, în fruntea oștii și îmbărbătând pe ai săi, și-au ținut războiul câteva ceasuri“. Părăsit însă de noroc și trădat de ai săi, slăvitul Viteaz, înconjurat de câțiva credincioși ostași, se văzu nevoit a părăsi locul de luptă, dând pînteni calului și afundându-se în desișul codrilor mântuitori.

Pe urma lui Polonii uciseră pe toți cei întârziți sau căzuți din fugă și curățiră locul de toate cele părăsite, luând în stăpânire tunurile, bagajele și steagurile noastre.

Astfel, prin trădare, perdu Mihai-Vodă și această a doua sa mare bătălie; iar Polonii câștigară o victorie pe care, îndată și cu multe vorbe de laudă, o răspândiră în toate părțile lumii, dela Sultanul din Țarigrad până la Papa din Roma.

V.

1. Vestea înfrângerii lui Mihai-Vodă. — 2. Supunerea țării și așezarea lui Simeon-Vodă în Scaun. — 3. Îngrijorări în Ardeal din pricina stăpânirii polone în Țara-Românească. — 4. Stăruinți pentru plecarea lui Zamoyski și îndepărtarea lui Sigismund Báthory. — 5. Încercarea lui Mihai-Vodă de a strânge nouă oaste. — 6. Lupta de la Argeș. — 7. Domnia lui Simeon Movilă.

Vestea înfrângerii lui Mihai-Vodă străbătută cu iuțeală în toate părțile. Csáky, care o află cel dintâi, o comunică, a doua zi chiar, la 21 Octomvrie, din Lețfalău, unde știm că se află o parte a Staturilor Ardelene, lui Basta și Comisarilor împărătești, iar aceștia, la rândul lor, o comunicară, fără întârziere, Împăratului Rudolf II la Praga.

Se ştia deci acum că Voevodul, crunt bătut şi abia scăpat din focul luptei, apucase, cu puţini ai săi, drumul Craiovei, spre a sparge cuibul pe care nemulţumiţii şi răzvrătiţii împotriva domniei lui îl făcuseră acolo; iar Zamoyski, strângându-şi oastea, se aşezase deocamdată la Bucov. — Căci de aci trimeea el, la 22 şi 23 Octomvrie, mai întâi Regelui său, apoi Staturilor Ardelene şi, în sfârşit, lui Basta şi Comisarilor împărăteşti relaţii sigure şi amănunţite despre decursul luptelor purtate cu Mihai-Vodă, şi de aci cerea el Imperialilor să prindă pe seamă-i pe Voevodul fugar, pe dată ce acesta, neavând încotro, va căuta, de sigur, adăpost în Ardeal, părăsit fiind de propria-i oaste şi ţară.

Într'adevăr, pe când armia polonă odihniă în vechiul târg de reşedinţă al Bucovului, slujitorii şi boerii ţării, între cari Buzesţii chiar, vestiţii şi vitejii Căpitani ai lui Mihai-Vodă, veniră de se închinară victoriosului Cancelar, prestând jurământ de credinţă noului Domn, — aceluia Simeon-Vodă Movilă, care primi asupra-i cele mai puţine şi mai umile drepturi de suveranitate, pe care le-a avut vre-odată un Domn român, afară doar de slugarnicul său frate Eremie-Vodă Movilă. Căci şi unul şi altul se obligă: să plătească Coroanei Polone, anual şi o singură dată, câte 40.000 galbini, să întreţină, pe cheltuiala lor, 3.000 oameni oaste leşască în ţară, să aşeze Pârcălabi poloni în cetăţi şi să îndatoreze pe căpiteniile oştirii pământene a face jurământ de credinţă Regelui polon, să îngăduie, în sfârşit, ca Leşii, şezători în ţară, atât cei indigeni cât şi cei străini, să se bucure de jurisdicţia polonă. Evident, cu aceste, Zamoyski adusesese Ţara-Românească în aceeaşi situaţiune în care adusesese puţin mai înainte Moldova — la rangul de provincie a Coroanei Polone.

Prezenţa şi acţiunea marelui Hatman şi Cancelar în Ţara-Românească nu convenia însă defel lui Basta şi Comisarilor împărăteşti din Ardeal. Aceasta pentru că Leşii îşi întindeau şi întăreau influenţa lor politică într'o ţară pe care Imperialii o considerau de câţiva ani ca fiindu-le supusă, şi pentru că Sigismund Báthory, care se află în tabăra lui Zamoyski, nu numai că, prin uneltirile sale, întreţineă spiritul de ostilitate împotriva Nemţilor printre Nobilii partizani ai săi, ci intenţionează chiar a năvăli în Ardeal, spre a-şi lua din nou în stăpânire Principatul de două ori cedat şi pierdut. Prin aceste deci scopul ac-

țiunii politice a lui Basta și Comisarilor împărătești, care eră de-a storce Nobililor unguri un jurământ de credință pe sama Împăratului Rudolf II, — eră direct amenințat. Căci pe când unii Nobili amănuu fel și chip depunerea jurământului cerut, alții nu numai că-l refuzau de-adreptul, ci, instigați fiind de Moise Săcuiul, cereau pe față ca Basta și Nemții lui să fie răsplătiți pentru ajutorul ce le dăduse împotriva lui Mihai-Vodă și, apoi, scoși afară din țară.

Trebuieă deci îndepărtat atât Sigismund Báthory cât și Moise Săcuiul. Cum însă aceasta nu se puteă face decât odată cu ieșirea lui Zamoyski din Țara-Românească, Comisarii împărătești, împreună cu unealta lor Csáky, acum Căpitan general al oștilor ungurești, deschid, în acest scop, tratative cu Cancelarul polon. Răspunzând mai întâi că nu vor puteă îndeplini cererea cu privire la Mihai-Vodă, de oarece, în caz când acesta le-ar cădea în mâini, aveau datoria a-l trimite Stăpânului lor și nu altuia, — Imperialii, prin scrisori și legații stăruitoare, invită pe Poloni a părăsi Țara-Românească, pentru a înlătură astfel puțința unor viitoare complicații. Căci, cum scrie Cronicarul nostru, în graiul său bătrănesc și cuprinzător, turburând „legile a bunei megieșii și a vechilor tocmelă“, puteau fi „pricină de învrăjbire între Chesarul și Craiul Leșesc“, iar stăruind „să facă îndărătnicie și să stee împotrivă, vor ajunge armele Împăratului să apere țările sale“. Tratativele aceste, pentru purtarea cărora Csáky în special își atribuiă merite deosebite, izbutiră : Zamoyski, după ce așeză pe Simeon-Vodă în scaunul domnesc din Târgoviște, lăsându-i, potrivit actului de închinare, o gardă de trei mii oameni, sub comanda lui Iacob Potocki, își ridică oastea și se trase prin Moldova în țara Leșească, ducând cu sine pe Sigismund Báthory și pe Moise Săcuiul, care venise pe la Oituz să se alătore cu cetele sale.

Acum situațiunea eră mai limpede atât dincolo cât și dincoace de munți. Pe când însă Imperialii își disputau stăpânirea Ardealului cu Nobilii unguri, în Țara-Românească Mihai-Vodă, refugiat în munții Argeșului, siliă stăruitor a-și înjghebă o nouă oaste, cu care să se nevoească a-și recăștigă perduta stăpânire a țării de baștină. În acest scop el solicită din nou și repetit ajutor dela Ardeleni, reamintindu-le învoelile și legăturile pe cari le consfințise prin jurământul ce le făcuse. Zadarnic, căci

toți pare că se conjuraseră împotriva nenorocosului Domn, pe care-l părăsise, cum am văzut, până și Buzeștii, boerii săi cei mai credincioși.

Cu toate acestea, Mihai-Vodă putu adună vre-o șapte opt mii de oameni oaste de strânsură, cu care lucră a se tocmi cât mai bine de bătae. Înțelegând însă de aceasta Simeon-Vodă Movilă, își strânse numai decât oastea de țară și, împreună cu Polonii săi, porni de sârg, zi și noapte, tot prin locuri ascunse, spre a surprinde și lovi pe protivnic înainte ca acesta să se poată întări. Și izbuti, căci la 25 Noemvrie, prin părțile Loviștii, în malul Argeșului, lovi cu noroc și împrăstie mai întâiu trupele de straaje ale lui Udrea Spătarul, care, scrie Cronicarul, „până în trei ori și-au dat război cu Leșii“. Apoi întorcându-se, a patra oară, au purces în risipă oștenii săi, de care lucru dând de știre lui Mihai-Vodă, cu toții părăsiră pe nefericitul Voevod, care, trădat astfel pentru a doua oară, se mântui iarăș prin fugă, urmărit de oamenii lui Simeon-Vodă. Așa cel puțin scriă acesta fratelui său din Iași, lui Eremia-Vodă Movilă, care, la rândul său, se grăbi a comunica, la 10 Decemvrie, stăpânului comun, lui Zamoyski, isprava de arme săvârșită în Țara-Românească de supusul Craiului polon.

Astfel cea din urmă încercare pe care o făcuse Mihai-Vodă spre a se ridica prin propriile sale puteri fu zădarnică. Norocul și oamenii îi părăsise cu totul! Nu-i mai rămâneă dar altceva de făcut decât să-și caute mântuire înaintea tronului aceluia pentru care, cucerind Ardealul, perdă și Țara-Românească.

Cu înfrângerea lui Mihai-Vodă la Argeș și mai apoi cu ieșirea lui din țară s'a întemeiat domnia lui Simeon Movilă; dar nu s'a întemeiat și rostul țării. Căci Leșii, lăsați de Zomoyski spre paza Domnului, au făcut atâta rău, încât Mihai, în memoriul său către Impăratul Rudolf, spune că nici pe vremea războiului cu Sinan n'a pătimit țara cât a pătimit și pătimește pe urma Leșilor. Deci cu dreptate exclamă Cronicarul: „O săracă țară! Ce au pătimit atunci cu Leșii și Moldovenii, că au prădat și au jăcuit toată țara: și mănăstiri, și boeri, și săraci, până ce au luat tot ce au găsit la dâșii“.

VI.

1. Hotărîrea lui Mihai-Vodă de a călători la Curtea din Praga. — 2. Plecarea și împrăștierea cetelor turcești aduse împotriva-i de Pașii din Vidin și Nicopole. — 3. Peripețiile drumului prin Ardeal. — 4. Sosirea la Oradia-Mare și întâlnirea cu Paul Nyáry. — 5. Drumul dela Orade până la Tokay. — 6. Trezirea Tisii și călătoria prin Ungaria. — 7. Sosirea în Capitala Austriei.

Înconjurat cum era din toate părțile de dușmani și părăsit de boerii țării, cari se ridicară împotriva-i cu nesocotită vrășmășie, Mihai-Vodă perduse, în lupta dela Argeș, ultimele trupe, pe cari le mai putuse adună, cu ajutorul marelui Ban de mai apoi Preda, singurul, se pare, ce-i mai stătea credincios și jertfitor în această vreme de mare restrîcție și strămătorare. Rămas așadar numai cu capul, cum însuș spunea, hotărî să apuce unica cale de mîntuire ce-i mai stătea deschisă: calea Curții împărătești dela Praga, unde, stînd față cu Cesarul său și arătându-i credința ce-i păstrase, slujbile ce-i făcuse și trădarea ce suferise, nădăjduia tare să capete îndurare, dreptate și ajutor, spre a se putea ridica din afundul în care-l coborîse nestatornicul noroc și răutatea omenească.

Căci Mihai-Vodă nu se îndoia de fel—o mărturisește însuș, vom vedea, în memoriul său către Împăratul Rudolf—cum că legătura lui Basta cu Ungurii împotriva-i, alungarea lui grabnică din Ardeal, precum și neajutorarea în luptele ce dete lui Zamoyski și Simeon Movilă se datoriau în primul loc pornirii personale și ascunse a lui Basta și nicidecum instrucțiunilor venite din cancelaria Curții împărătești. Trebuie dar, cu orice preț, să străbată până la acela, care, în locul veștilor sale, oprite de dușmanii din Ardeal, primiă veștile de discreditare și defăimare ale acestora și care, totuș, când află—durere, preatârziu—că Domnul român se găsește în primejdie în fața Polonilor și a Turcilor poruncia cu tot dinadinsul să fie ajutat și apărat.

Așadar se ridică de plecare. Nu apucă însă a se așeză bine la drum, când primi vestea că cete de Turci, trecând Dunărea sub comanda Pașălelor din Vidin și Nicopole, vin să-i taie calea și să-l arunce astfel îndărăt, în mijlocul Leșilor ce-l urmăreau. Atunci Mihai-Vodă repezi asupra lor pe Banul Craiovei, care le lovi cu noroc, împrăștiindu-le și luându-le mai multe steaguri.

După această izbândă, care acoperiă oare-cum amintirea durerilor înfrângerii din timpul din urmă, pribeagul Voevod, ducând cu sine pe cel mai mare din steagurile luate dela păgâni și înconjurat de vre-o 100 de credincioși, porni mai departe spre nădejdea mântuirii sale, la Împăratul creștinesc. Ca să ajungă însă aci trebuia să treacă mai întâiu prin Ardeal, prin țara neîmpăcaților săi dușmani, unde deci lesne ar fi putut fi, dacă nu prins și închis, cel puțin zădărnicit în cale. Dar Mihai, care cunoștea bine împrejurările din Ardeal, știu să se strecoare prin mijlocul dușmanilor săi, pe pământul sigur al stăpânirii împărătești,— la Orade, unde stăpâniă garnizoana germană,— și anume prin părțile Albei-Iulii, unde se găsiă Gașpar Kornis, partizanul Imperialilor, a cărui bunăvoină o cumpără, zice-se. Domnul român cu 2.000 galbini și prin părțile Beiușului, unde se găsiă garnizoana comandată de Bartolomeu Somogy, unul din Căpitani ce rămase până la urmă credincios fostului nostru Crai al Ardealului.

Astfel, în cele dintâi zile ale lui Decembrie 1600, intrând în Ardeal prin pasul Vulcanului, Mihai-Vodă trecea prin Hațeg și se îndreptă spre Deva. Aci fu însă întâmpinat cu ostilitate de garnizoana cetății, care îndreptă tunurile asupra-i și-i înneacă mai mulți oameni în apa Mureșului. Urmarea fu că vestea trecerii sale prin Ardeal se răspândi cu iuteală și ajunse la urechile dușmanilor, cari, de îndată, porniră a lucra împotriva-i. Așa, înțelegând că merge la Beiuș prin Baia-de-Criș, trimiseră aci cărți viclene ca să ridice lumea asupra-i și provocară garnizoana din Lipova ca, unindu-se cu cea din Ineu, să-i taie calea. Dar nu izbutiră. Căci Crișenii lasară pe Voevod să treacă în pace prin târgușorul lor, unde el ajunse la 6 Decembrie, într-o Miercuri, iar garnizoanele din Lipova și Ineu nu îndrăzniră a ataca pe călători.

Văzând uneltirile dușmanilor săi și temându-se de întâmplări mai primejdioase, Mihai-Vodă, plecând din Baia-de-Criș, trimise o scrisoare lui Paul Nyáry, Căpitanul Oradii-Mari, prin care-l vestiă că merge să-și pue capul sub ocrotirea Împăratului, dacă cumva va putea ajunge până acolo. Căci bine știi d-ta, scriă el, cu ce fel de bunăvoință ne întâmpină pe noi Ardeleii: ori unde găsesc oameni de-ai noștri, îi taie și-i ucid ca pe Turci. Îl rugă deci—ca pe unul din cei ce voesc binele îm-

păratului—să deede știre oamenilor dela țară despre trecerea lui, ca nu cumva să intre spaima în ei, și să-i trimeată, înna-
inte, la Beiuș, câțiva oameni împărătești, cu cari, neîndoios, so-
cotiă, va putea călători mai liniștit.

Vestea sosirii neașteptate a lui Mihai-Vodă aduse în mare
incurcătură pe Căpitanul Oradiei-Mari. În nedumerirea sa, acesta
se gândi să ție pe Voevod la sine, până ce va primi instruc-
țiile și îndrumăriile, pe cari le ceruse prin scrisori exprese de
la Arhiducele Maximilian și dela Generalul Basta, cărora se grăbi
a le comunica cuprinsul înșințării lui Mihai-Vodă. Dar acesta
sosi, adus fiind chiar de oamenii pe cari Paul Nyáry îi trimi-
sese la Beiuș întru întâmpinarea sa, înaintea instrucțiilor
și îndrumărilor cerute. Și sosi, împotriva tuturor așteptărilor,
nu cu o mână de ostași, cum s'ar fi putut crede, ci cu o ar-
mată întreagă de 3.000 oameni, pe cari probabil i-i dase credin-
ciosul său Căpitan al Beiușului. Față cu această împrejurare,
Paul Nyáry, care dispunea de o garnizoană mult mai mică, tre-
bului să părăsească gândul de a ține pe Voevod la dânsul și să-l
primească cu prefăcută și nevoită bunăvoință.

Astfel, chiar în ziua ^{BCU Cluj / Central University Library Cluj} sosirii sale la Oradia-Mare, la 11 De-
cemvrie, într'o Luni, Mihai-Vodă se duse la Nyáry, spre a-i arăta—
și verbal—scopul călătoriei sale și a-l încredința despre devo-
tamentul său către Împărat. Apoi, după puțină odihnă, zorit
cum eră, Voevodul nostru plecă a doua zi mai departe, luând
cu sine numai vre-o două trei sute de oameni. Ceialalți, de si-
gur, parte s'au întors la Beiuș, parte au rămas la Orade. Înainte
de a părăsi această cetate, Mihai-Vodă adresă—prin mijlocirea
Generalului Gonzaga, nou numitul Comandant al trupelor împă-
rătești din Ungaria superioară—o scrisoare omagială către Îm-
păratul Rudolf, prin care—după ce-l vestiă, cum, „prin tainica
rânduire a lui Dumnezeu, a scăpat din mâinile dușmanilor“ săi și
cum a ajuns, în sfârșit, pe pământul sigur al stăpânirii împără-
tești,—solicită favoarea de a fi primit să se înfățișeze înaintea
Maiestății Sale, la care eră plin de nădejde că va găsi îndurare,
dreptate și ajutor, acum, când, renăscut oarecum trupește și su-
fletește, simte din nou pornire și îndemn spre fapte mari și bune.

În aceeaș zi, Nyáry, care, cum am văzut, rămase neputincios
față de Mihai-Vodă, se grăbi a vesti trecerea acestuia Preșe-
dintelui Camerei din Cașovia, recomandându-i a-l prinde, dacă

crede de cuviință, în drum: la Tokay, pe unde va trece Tisa, la Füleek, la Putnok sau în munții Iász. Din această scrisoare, care de altfel nu avu nici o urmare pentru Mihai-Vodă, cunoaștem noi itinerarul călătoriei sale, măcar în parte. Căci din întreagă acesta a doua jumătate a călătoriei sale idela Orade—de unde plecă la 12 Decemvrie—până la Viena—unde ajunse la 2 Ianuarie—nu ne sunt cunoscute decât două momente: o scrisoare din Debrețin, îndreptată în 14 Decemvrie la Cașovia, prin care se rugă de Președintele Camerei să înlesnească călătoria la Curtea împărătească a olăcarilor trimiși înainte cu scrisorile omagiale către Împăratul Rudolf și Arhiducele Matthias, și întâmplarea dela trecerea Tisii, care se petrecu astfel:

În dimineața zilei de 15 Decemvrie, Mihai-Vodă sosi înaintea cetății dela Tokay, spre uimirea Comandantului garnizoanei de aci, Hans Spayser, la care Voevodul trimise pe credinciosul său însoțitor Nicolae Segnyey să ceară liberă trecere peste Tisa. Dar, sub cu-vânt că n'au salv-conducturi și sunt prea numeroși, acesta se împotrivi la început. Trebui însă să cedeze stăruinții lui Mihai, care n'avea timp de perdut cu tratările, și să lase liberă trecerea apei, care se făcu cu oarecare greutate, de oarece ținū o jumătate de zi.

Dela Tokay încolo nu mai avem mărturii directe, care să ne arate drumul urmat de Mihai-Vodă până la Sâmbăta-Mare și de acolo până la Viena. De sigur însă că a mers prin Cașovia, unde aflăm mai târziu că-și lăsase o parte din oameni. Cazaci mai ales, sub îngrijirea unui credincios al său Ludovic Rákóczy. Dela Cașovia a mers, probabil, pe drumul obișnuit, prin Eperjes, Lőcse, Liptó-Szent-Miklós și mai departe prin valea Vagului și prin Neutra, până la Sâmbăta-Mare. Aci fu întâmpinat de curierul Împăratului Rudolf, care-i aducea două scrisori din partea acestuia: întâia cu cererea să fie trimisă Șahului din Persia, ceace, se înțelege, de unde și cum se găsia, nu mai eră în stare să facă: a doua cu întrebare despre soarta sa și întâmplările din Țara-Românească. Astfel, întărit prin această din urmă scrisoare în nădejțile cu care plecase la acest drum lung și greu, Mihai-Vodă făcu și ultima parte a călătoriei sale dela Sâmbăta-Mare la Viena, unde ajunse, cum am spus, în ziua de 12 Ianuarie.—Aci fu luat în grije și sub ocrotire de Arhiducele Matthias, fraele Împăratului, care-i făcu gazda la „Cerbul de Aur“ și-i dădu

bani pentru întreținerea cetășilor săi, cari, prin îmbrăcăminte și armătura lor neobișnuită și ne mai văzută prin părțile acele, făcură o deosebită impresie, mai cu seamă asupra Vienezilor. Acum deci nu-i mai rămâneă decât, cum zice Cronicarul, să socoată vremea și să pască prilejiul, spre a câștiga în parte-i cercurile influente dela Curte și spre a se putea prezentă însuș Impăratului Rudolf la Praga.

VII.

1. Adunarea dela Lețfalău a Statuților Ardelene. — 2. Discordia în sânul Nobilimii ungurești și planurile ambițioase ale lui Șt. Csáky. — 3. Cearta dintre Generalul Basta și Comisarul imperial Unghed. — 4. Dieta parțială din Alba-Iulia și Deputația la Praga. — 5. Dieta din Cluj și trădarea lui Csáky. — 6. Alegerca lui Sigismud Báthory și plecarea lui Basta. — 7. Martiriul lui Baba-Novac și chinuirea lui Szelestei și Sava Armașul.

Am văzut că pe când Mihai-Vodă, trecând munții în Țara-Românească, luptă, singur și din greu, cu Leșii lui Zamoyski și cu năimiții lui Simeon Movilă, Nobilii Statuților Ardelene, ajunși pe urma Învingului dela Mirăslău, tocmai în Săcuime, năzuiau să pună la cale țara din care Valahul atât de temut și urît fusese, în sfârșit, alungat. În acest scop ei ținură la Lețfalău, unde se găsiu strânși în tabăra lui Ștefan Csáky, dela 25 Octombrie până la 4 Noemvrie, o adunare în care rezolvară cestiuni de competența unei diete. Astfel, pe lângă unele orânduiri cu privire la bir, la oaste, la negustori și la călugării românești, pe care îi presupuneau a fi fost spionii lui Mihai-Vodă în Ardeal, Nobilii pedepsiră pe Săcui, ridicându-le libertatea și hotărînd rezidirea cetăților pe cari aceștia le dăramase — Várhegy (Orheiul) și Udvárhely (Odorheiul); confirmară lui Csáky, ca răsplată a slujbelor ce făcuse patriei, toate bunurile pe cari le posedase mai înainte vreme; deciseră ridicarea unei biserici la Mirăslău, întru pomenirea luptei ce se dete aci la 18 Septemvrie trecut, — zi ce rămâneă să fie de acum înainte sărbătorită, sub amenințare de pedeapsă, de cătră toți locuitorii țării, fără osebite de neam și lege; luară, în sfârșit, în dezbatere cestiunea stăpânirii politice a Ardealului.

Cu privire la această cestiune, se iviră însă, din capul locului, divergențe între Nobilii unguri. Căci pe când unii, în frunte cu

Gaşpar Kornis, Pancratie Sennyei, Baltazar Bornemisza, Gavril Haller și Francisc Alárdi, voiau recunoașterea imediată și necondiționată a stăpânirii împărătești,— alții, în frunte cu Moise Săcuiul, Petru Giczzy și cei doi Huszár, voiau readucerea lui Sigismund Báthory și îndepărtarea lui Basta și a Comisarilor. În sprijinul celor dintâi lucrau și partizanii lui Ștefan Csáky, ambițiosul Căpitan general al oștilor, a cărui ascunsă nădejde era să guverneze însuș Ardealul, în numele Împăratului direct sau în locul Archiducelui Maximilian.

Izbutiră, deocamdată, cei dintâi și Csáky cu ai lui,— pentru că Imperialii reușiră, cum am arătat, să înduplece pe Zamoyski a se trage din Țara-Românească în Polonia, ducând cu sine pe Sigismud Báthory și pe Moise Săcuiul,— adecă pe cei ce, prin uneltirile lor, întrețineau fățiș spiritul de ostilitate împotriva Nemților printre Nobilii partizani ai lor, cari însă, cu aceasta, nu se dădură învinși, căci își menținură și mai departe tabăra, căutând să câștige în partea lor pe Săcui și pe mercenarii oastei în dezagregare a lui Basta și stăruind să nu se primească jurământul de credință ce li se cerea în numele Împăratului decât sub anumite condițiuni.

Întru astfel de împrejurări, Csáky, care se întrecea în a face Împăratului și reprezentanților săi mărturisiri de supunere și devotament, solicitând și obținând, ca răsplată a serviciilor ce aduse Curții, cetățile Sáros și Szádvár din Ungaria superioară, ridică tabăra și dizolvă adunarea din Lețfalău, chemând Staturile Ardelene, pe ziua de 22 Noemvrie, la o dietă parțială în Alba-Iulia, unde mersese și Basta cu Ungnad, ca să ia în mână guvernul țării. Dar tocmai acum, când era mai multă nevoie de bună înțelegere, se sălășluise dihonnia între acești doi reprezentanți ai Împăratului (al treilea, Mihai Székely, fusese trimis la Curte să facă raport despre starea lucrurilor din Ardeal și să ducă jurământul de credință al Staturilor). Căci Ungnad, care vedeă bine în aplecarea Ungurilor către Sigismund Báthory și în simpatiile lor către Turci și Poloni adevăratele sentimente ce ei aveau pentru Imperiali, nu putea admite purtarea tolerantă față de Nobili a lui Basta, care, nepătrunzând intențiile ascunse ale tovarășilor săi de luptă, fusese câștigat pentru acțiunea lor. Astfel născură explicări și învinuiri, cari avură drept urmare o răceală publică între General și Comisar. În-

cordarea ajunse până acolo între Basta și Nobili pe de o parte și Ungnad pe de alta, în cât acesta, deși reprezentant al Împăratului, stăpânul de drept al țării, fu respins chiar din adunările Nobililor. Ungnad se plânse, raportând totul la Curte. Totuș el trebui să plece cu Basta la Alba-Iulia. Dar nu șezură mult împreună, căci Comisarul se văzu nevoit a părăsi cetatea, ducându-se mai întâi la Cluj (21 Noemvrie), apoi la Satu-Mare (27 Noemvrie) și, în sfârșit, la Cașovia (11 Decemvrie), unde curând după aceasta părăsi și lumea,—la 3 Ianuarie 1601.

Basta, rămas acum singur să susțină interesele Curții împărătești față de Nobilii unguri, mai făcû o greșeală: încrezător în sinceritatea sentimentelor ce-i arătau Ardelenii, el își trimise oastea la iernatic afară din țară, în deosebite părți ale Ungariei de sus, reținând pentru sine numai garda personală. Căci, zicea el, dacă Nobilii voesc cu adevărat să păstreze credința Împăratului, atunci nu e nevoie să fie guvernați cu putere armată; iar dacă nu, atunci nu vor putea fi supuși numai cu atâta oaste câtă avea el în Ardeal. Bună judecată! Dar nu pentru un General și în împrejurările în care se găsiă Basta.

Între acestea, Staturile Ardelene se adunaseră în Dietă la Alba-Iulia și, încurajate mult prin slaba acțiune ce exercită asupra lor Basta, erau aproape să proclame din nou Principe al țării pe Sigismund Báthory. După lungi și sgomotoase dezbateri însă ele renunțară, deocamdată, la acest plan și hotărîră să se supună Împăratului, arătându-i recunoștința lor pentru ajutorul dat împotriva lui Mihai și cerându-i să le trimeată Guvernator pe Archiducele Maximilian sau, dacă aceasta nu se putea, să le îngăduie să facă o altă alegere liberă. Aceasta eră misiunea soliei Nobilimii ungurești, compusă din Baltazar Bornemisza, Ioan Gyeröffy, Francisc Daczó și Luca Enyeter, pe care Mihai-Vodă, sosind la Viena, o găsi la Curtea împărătească.

Astfel stăteau lucrurile în Ardeal, când Voevodul nostru începû a lucra pentru reabilitarea sa. Curtea, primind solia trimisă de Dieta din Alba-Iulia și încrezându se în sinceritatea cererii ce ea aducea, începû tratativele cu Arhiducele Maximilian în vederea acceptării guvernului din Ardeal. Dar aceste tratative, ticăite și nehotărîte, se prelungiră mai mult decât îngăduiau acele vremi turbure și nesigure. Rezultatul fû că Ungurii

câștigară timpul trebuitor să urzească și să făptuiască o nouă și ticăloasă trădare.

Într'adevăr, Basta, fiind acum cu totul lipsit de sprijin, rămase la discreția dibăciei lui Csáky, care știu așa de bine a-l înșelă asupra sentimentelor ce de fapt îi păstră precum și asupra planurilor ce în ascuns urziă, încât își putu pregăti lucrurile în cea mai mare liniște și siguranță. Când totul fu aranjat, el convocă Staturile Ardelene în dietă la Cluj pe ziua de 21 Ianuarie. La aceasta îl siliă de astfel și teama că Mihai-Vodă va izbuti să descopere viclenia și să dovedească trădarea ce făptuiseră și acum puneau din nou la cale Ungurii împotriva Curții. Trebuiă deci lucrat fără zăbavă. Csáky căută să câștige mai întâi pe Nobili pentru sine; dar găsind împotrivire hotărîtă în persoana lui Gașpar Kornis și Pancratie Sennyei, cei mai devotați Imperialiști, dibaciul cap al politicii Ardelene, înțelese că nu trebuiesc forțate mai mult lucrurile și, resignându-se, puse înainte pe Sigismund Báthory,— stăpânul după care oftau inimile tuturor soților săi. Acesta fu proclamat de State, în ziua de 3 Februarie, Principe al țării.

Se găsiră însă și în mijlocul acelor Unguri, despre care Mihai-Vodă spunea că sunt gata a jură strâmb de două ori pe zi, se găsiră, zicem, câțiva cari ținură a nu-și călca jurământul făcut cu puțin înainte Casei Habsburge, afirmând și față de candidatura lui Sigismund alipirea și devotamentul lor către Împărat. În această manifestațiune a Imperialiștilor, Csáky găsi nimerit prilej de a-și răzbună pe împotrivicii domniei sale. Astfel, fiind Căpitan general al oștilor, el puse sub pază porțile cetății și în aceeași zi arestuește pe căpiteniile opoziției—Gașpar Kornis, Pancratie Sennyei, Ștefan Bodoni, Petru Gyiczzy și Petru Huszár, închizând pe cești trei din urmă în cetatea Devii, iar pe cei doi dintâi în Gurghiu.

Basta, care sosise cu o zi mai înainte în Cluj, văzând arestarea partizanilor săi, înțelese în sfârșit că se găsește în mijlocul unor trădători și voi să părăsească provincia. Dar Csáky, care știu așa de bine să țină în șah pe acest General, de altfel inofensiv, căută să-l mai înșele odată. El se duse la dânsul și-i arătă ca pricină a arestuirii Nobililor mai sus numiți legăturile ce aceștia întrețineau cu Mihai-Vodă. căruia, ziceau ei, i-au înlesnit intrarea și cucerirea Ardealului. Cum însă Basta nu se arată de fel mul-

țumit cu această explicare, Csáky îi descoperi totul, arătându-i chiar că Statele au hotărît rechemarea lui Sigismund. Dar tot odată încercă să-l câștige în parte-i prin corupție: îi propune a rămâne în Ardeal, în schimbul unei mari sume de bani și a stăpânirii cetății dela Deva cu toate veniturile ei. Basta răspunse însă la această ofertă, întrebând cu mirată ironie, cum i-se poate oferi o posesiune care, ca și Ardealul întreg, aparține Împăratului?

Csáky înțelese acum că a sosit vremea să lucreze pe față și repede. Începù prin a pune sub pază pe însuș Basta. Apoi se îndreptă asupra viteazului Baba-Novac, care, după ce Domnul său plecă la Viena, veni în Ardeal cu cetele sale—1000 călăreți și 600 pedestri—oferindu-și serviciile lui Basta. Acesta-l primi și-l așeză spre pază la graniță, în părțile Lipovei, unde-l găsi mânia răzbunării lui Csáky și Moise Săcuiul, care se reîntorsese în Ardeal, spre a grăbi alegerea stăpânului său Sigismund. Sub cuvânt că tratează cu Pașa din Timișoara pentru cuprinderea de către Turci a Lugoșului și Caransebeșului, Baba-Novac fu adus la Cluj, judecat și condamnat la moarte, dinpreună cu duhovnicul său. Astfel nenorocitul Căpitan, după ce fu jupuit de piele, fu pus pe rug și ars, în mijlocul pieții Clujului, chiar sub ferestrele casei unde stătea Basta. Și pentru ca chinuirea să-i fie mai grozavă, cu barbară pornire se aruncă cu apă peste trupul cuprins de flăcări, pentru ca astfel să-i prelungească mistuirea. În urmă cadavrul fu scos afară din cetate, pe drumul Felea-cului, la Baștea Săbailor (Cetatea Croitorilor), pus în țeapă și lăsat prada păsărilor răpitoare. Tot atunci furia poporului din Cluj ajunse și pe alți doi Căpitani ai lui Mihai-Vodă, pe Ioan Szelestei—despre care ne aducem aminte că fusese arestat la Făgăraș, unde mersese în solie către Basta și Nobili din partea lui Mihai—și pe Sava Armașul. Amândoi fură aruncați în temniță, după ce mai întâi fură chinuiți și schilodiți de mulțimea întăritată împotriva lor.

După toate aceste, ca recompensă a perfidiei sale, Csáky obținù dela Dietă Făgărașul cu întreg ținutul. Apoi făcù preparativele pentru readucerea lui Sigismund, care nu încetase a întreține legături continue cu partizanii săi de acasă, în care scop se așezase mai aproape, în Moldova. În sfârșit dădu voce să plece lui Basta care, ca un guvernator ce eră, fu condus

afară din cetate cu mare alai de Nobili. El merse mai întâi la Gherla, apoi la Deș și în urmă la Satu-Mare, unde i se găsia oastea la iernatic.

Îndrăzneala și nerușinarea Staturilor Ardelene atinse însă culmea atunci când, după ce făptuiră toate aceste acte de trădare față de Imperiali, trimiseră, la 11 Fevruarie, pe Ștefan Kakas la Curtea din Praga, ca să raporteze despre noua schimbarea de lucruri orânduite în Ardeal, prezentând — dacă va fi nevoie — scuze. Dar înaintea Solului unguresc sosiră la Praga, prin Arhiducele Matthias, relațiunile lui Basta. Bătaia de joc eră acum vădită și la Curte. Trebuiă deci ca îndrăzneala să fie pedepsită și rușinea răzbunată: Ștefan Kakas fu dat afară din oraș, iar Mihai, pe care Împăratul îl ținuse mai bine de șase săptămâni în așteptare și nelucrare la Viena, fu chemat la Praga.

VIII.

1. Scrisoarea Staturilor Ardelene către Împărat.—2. Rapoartele lui David Ungnad către acelaș.—3. Situațiunea grea a lui Mihai-Vodă la Viena.—4. Începutul acțiunii lui.—5. Întrevederea cu Arhiducele Matthias.—6. Doleanțele și cererile lui.—7. Memoriul către Împărat.

Pe când Mihai-Vodă străbătea, cu iuțeala pe care un istoric maghiar o aseamănă cu alergările moderne de cai, drumul ce-l ducea, prin mijlocul vrășmașilor săi, la Viena,—Ungurii din Ardeal pregăteau, cum am văzut, cu prețul unei noi trădări, alegerea lui Sigismund Báthory. Știind însă prea bine, că dacă pribeagul Voevod va ajunge să dea față cu Împăratul, ascunsele lor planuri vor fi descoperite și dovedite, puseră totul în mișcare, spre a-i creia la Curtea împărătească o atmosferă de neîncredere și dușmănie. În acest scop, pe lângă numeroasele plângeri ce plecară, pe cale privată, din toate părțile Ardealului împotriva lui, Staturile din Alba-Iulia trimit, la 5 Ianuarie, de sigur prin mijlocirea Deputațiunii pe care Mihai-Vodă o găsisse la Praga, trimit, zicem, Împăratului Rudolf o scrisoare plină de cele mai grele învinuiri și mai dureroase injurii la adresa Domnului român: a făcut—ziceau reprezentanții Nobilimii ungurești—atâtea cruzimi și nelegiuiri, cât cel mai turbat barbar n'ar fi fost în stare să facă. Iar acum, când a plecat să se îndreptătească, fără îndoială, prin insinuări și neadevăruri, nu

numai că nu trebuie crezut și respins, ci, ca unul ce se cade a fi pedepsit acolo unde a făptuit nelegiuirile, trebuie prins, legat și dat pe mâna lor, sau, dacă aceasta nu se poate, trimis la judecată înaintea Dietei ce este să se adune în Pojon.

Cel care izbuti însă să creeze, în mare parte, situațiunea puțin prielnică pe care Mihai-Vodă o găsi dintru început la Viena și Praga, fu, neîndoios, David Ungnad, micul și răul de suflet Comisar împărătesc. Într'adevăr, acesta, după cearta sa cu Generalul Basta, retrăgându-se din Ardeal și așezându-se la Cașovia, putu luă din vreme cunoștință despre călătoria lui Mihai la Viena,—din scrisoarea pe care Paul Nyáry, Căpitanul Oradii-Mari, o adresă în această privință, la 11 Decemvrie, Președintelui Camerei din Szépes, cu sediul în Cașovia. Înțelegând scopul acelei călătorii și calculând urmările ce ea putea avea, în caz de reușită, Ungnad se grăbi a înainta Împăratului, a doua zi chiar, un raport, care, completat cu un altul din 14 Decemvrie, e o nedreaptă și aspră condamnare a acțiunii lui Mihai-Vodă. A călcat obligațiunile ce-și luase față de Pezzen, a instigat la răscoală pe Ardeleni, a prădat și pustit țara: nu poate deci căpăta îndurarea pe care o caută, acum, cu mistificări și îndreptări mincinoase. Căci fidelitatea lui e prefăcută și susținută numai cu vorbe deșerte, — ceeace pot încredința și din viu graiu Mihai Székely, care se găsește la Curte, și Pezzen.— Așa învinuie Ungnad pe Mihai. Și pentru ca să-i ridice cu desăvârșire încrederea, mai adăogă că lucrează fără scrupul, prin orișice mijloace. Astfel a falsificat diploma dată Săcuilor pentru libertate, puind pe Petru Armeanul să prefacă iscălitura împărătească și legându-i o pecete scoasă de pe o altă diplomă. Să se bage dar bine de seamă la Curte, căci el poate prezentă, intru apărarea sa și învinuirea Ardelenilor, nescăi scrisori false.

Urmarea acestor învinuiri grele și osândiri aspre fû depărtarea tuturor față de Mihai-Vodă, care se văzû astfel, în mijlocul Capitalei Împăratului creștinesc, pentru care luptase cu atâta ardoare și succes, se văzû izolat și strămtorat, lipsit fiind chiar și de mijloacele de întreținere. Dreptatea cauzei și nădejdea izbândeii nu-l abătura însă din calea propusă de a învinge pedicile pe cari vrășmașii le puseră înainte-i.

Trei erau cestiuniile pe cari trebuia să le hotărască mai întâi de toate: să obțină mijloace de întreținere, să spulbere pările

protivnicilor și să-și asigure soarta familiei, ales a scumpului său fiu Nicolae-Vodă Pătrașcu. Mijloacele de traiu le obțină, în parte, prin mijlocirea Arhiducelui Matthias, din suma de 43.000 florini, pe care Imperialii i-o datorau pentru turmele de vite cu cari aprovizionase, cu un an mai înainte, armata lor. Pârile protivnicilor trebuia însă să le spulbere însuș și de față cu Împăratul. De aceea, pe dată ce sosi la Viena, fără a da zilelor rând, interveni pe lângă Carolus Magnus, Bartolomeu Pezzen și Baronul de Lichtenstein să nu se dea răspuns Soliei ungurești până nu va veni însuș la Praga. Căci numai astfel putea descoperi și zădărnici invinuirile nedrepte și planurile ascunse pe cari dușmanii săi firești, Ardelenii, le ridicase și pusese la cale împotriva-i. Totodată scrise și Împăratului, arătându-i că a venit să stea de față la judecată înaintea dreptului său Tron, pentru faptele sale: dacă a greșit, — să-și ia pedeapsa; iar dacă nu, — să capete îndurare și să i se dea ajutor, spre a readuce la supunere împărătească cele trei țări pierdute. Apoi, cu gândul veșnic la zălogita-i familie, care putea fi primejduită în mijlocul Ardelenilor, se rugă mult să poruncească Generalului Basta a o liberă din mâinile dușmanilor săi, pentru a o adăposti la Tec sigur — în Cașovia sau alt undeva în pământ împărătesc. În aceeaș zi, la 12 Ianuarie, scrise și Arhiducelui Maximilian, rugându-l să-l recomande Împăratului, sprijinindu-i cererile cu căldură și mărinimie.

În scrisoarea sa către Împăratul, Mihai-Vodă nu solicită audiența despre care amintise în scrisorile sale trimise din drumul spre Viena. Căci cei dela Curte avură grija a-i comunica, prin Carolus Magnus, să rămâe locului până ce va fi chemat la Praga. El dori să vadă însă pe Arhiducele Matthias, care se găsiă în Viena. Acesta ceru instrucții dela Curte. Răspunsul, cum ne putem închipui, nu veni iute, căci abiă la 17 Ianuarie Voevodul putu da ochi cu fratele Împăratului, căruia-i prezentă și verbal doleanțele și cererile, pe care i le formulase în memoriul ce-i înmână cu acest prilej.

În acest memoriu Mihai-Vodă cerea: să i se mijlocească legătura cu Curtea din Praga, să i se asigure soarta familiei, să i se dea mijloace pentru întreținerea trupelor lăsate, cum am văzut, în diferite părți ale Ardealului, să i se înlesnească trimiterea de cercetași după vești din Țara-Românească și Ardeal și să i se dea, în sfârșit, banii datoriti și mai sus amintiți.

Răspunsul la aceste cereri, se pare, nu fu altul, decât reclamarea unui memoriu către Împărat, în care Mihai-Vodă însuș să arate, cu deamăruntul, întâmplările petrecute în timpul din urmă în Ardeal. Domnul nu întârzie a prezenta acest memoriu, despre care un mare istoric al nostru zice că „este o adevărată icoană de mărinimia inimii Eroului, de înalta lui înțelepciune, de adâncă și pătrunzătoarea cunoștință ce avea de oameni și de împrejurările timpului și, în fine, de arta de a câștiga pe oameni și de a se folosi de împrejurări“. E bine dar, înainte de a trece mai departe, să cunoaștem prin însuș glasul marelui Voevod, istorisirea pe scurt a strălucitelor fapte ce-l ridicase, precum și a nefericiteior împrejurări ce-l coborîse.

IX.

1. Credința lui Mihai-Vodă către Împărăție și slujbile aduse de el Creștinătății. — 2. Întăia trădare a Ungurilor și asediul Oradiei-Mari. — 2. A doua trădare a Ungurilor și cucerirea Ardealului. — 4. Conspirația Ardelenilor cu Turcii și Polonii și cucerirea Moldovei. — 5. Conjurația Nobililor, legătura lor cu Basta și lupta dela Mirislău. — 6. Ieșirea lui Mihai-Vodă din Ardeal, luptele cu Polonii și fuga lui la Viena. — 7. Nădejde în câpătarea grației și obținerea ajutorului dela Împărăție.

Din scrisoarea Maiestății Tale am înțeles că nu cunoști în-deajuns starea nenorocirii și a răsturnării mele, pentru care bine voești a cere să Te înștiințez pe larg, vestindu-Te despre toate amănuntele lucrurilor întâmplate: — cum și de unde s'au urzit.

Dar eu, îndată ce a luat început conspirația conjuraților, numai decât am vestit și am trimis dese scrisori M. T., atât din Ardeal cât și mai pe urmă din Țara-Românească, încunostințându-Te despre toate. Cum însă, toate intrările și eșirile erau închise de Ardeleni, toți solii mei au căzut în mâinile lor; iar scrisorile le-au ținut la ei, spre a putea îndeplini, după datina lor, trădarea ce au plănuit împotriva M. T. Căci, cum toată lumea știe, duhul de trădare e atât de înrădăcinat la ei, încât nu unul sau altul, ci o mulțime de Principi și Domni de-ai lor au fost trădați de ei. Și ce e mai mult, de câteori au abuzat și și au bătut joc de bunătatea M. T., urzind conjurațiile cele mai nelegiuite, o știi prea bine M. T. și vei vedea și din această scri-

soare a mea, pe care, având în vedere însemnătatea lucrului, mă rog prea plecat să binevoiești a o ceti și examinezi cu cunoscute-Ți bunătate, blândețe și îndurare. Căci nu voi supăra auzul M. T. cu înfrumusețări și plăsmuiri, nici cu vorbe lungi, ci, răzimat pe nevinovăția mea, voi spune adevărul curat.

Din ziua și ceasul în care, slobod și de bunăvoia mea, nu numai m'am îndatorat prin cea mai strânsă legătură a credinței către M. T. și către toată Creștinătatea, ci am îndemnat și pe Voevozii Ardealului și Moldovei de s'au devotat și ei cu totul M. T.,—din care unul, Aron-Vodă, fu stins prin otravă în modul cel mai crud și mișelesc, numai pentru că voia să asculte de M. T., iar nu de Sigismund Báthory,—de atunci m'am nevoit, fără încetare și cu cea mai mare ardoare și sinceritate, a satisface credinții mele, a o păstra și a o menține. Care credință am împins-o până acolo, încât oriunde am simțit că vrășmașii uneltesc ceva împotriva M. T., — punând toate la o parte și considerând ca urzit mie răul ce se pregătea M. T., am dorit a-l răzbuună cu credincios jurământul meu. Și aceasta am făcut-o deseori și în Țara-Românească, isprăvind cu o strălucită învingere sub auspiciile M. T., deși alții și-au însușit lauda faptului. — M. T. însă Te vei putea încredința despre adevăr dela Catafracții ¹⁾ M. T.

Și apoi, afară de Turci, vrășmașii cei firești, câți alți și cât de feluriți și neîmpăcați vrășmași mi-am făcut numai pentru credința mea către M. T.,—vei înțelege foarte ușor. Țara-Românească nu e mai departe de Scaunul Tiranului, ce se cheamă Constantinopol, decât cale de 5 zile. În această țară puteam petrece foarte bine, în pace, sigur și fără nici o frică, dacă nu mă simțiam chemat de credința mea către M. T. și către toată Creștinătatea. Eu însă, nevoind să adaug puterea Turcilor prin ostașii mei, de bună voie m'am imbiat a lua parte la Confederațiunea creștină, prin care faptă pre Turci mi i-am făcut vrășmași de moarte, însetați după sângele meu. Cu acești dușmani neîmpăcați am dat pururea piept, câștigând o mulțime de biruințe din cele mai strălucite și trofee de mare însemnătate, ceea ce nu poate să nu fie cunoscut M. T., deși—cum am zis —

1) Silezienii, călăreții cu platoșe, ce serviau în armata imperială.

fură unii cari pe nedreptul s'au lăudat cu faptele mele, căutând a-și însuși lor meritul meu.

M'am luptat împotriva dușmanilor numelui creștin cu o inimă atât de neînfrântă, încât nici nu-mi venia a mă mai teme de ei, mai vartos că izbânda eră totdeauna de partea ostașilor creștini. Însă dușmanul cel mai de temut și cel mai primejdios mi-a fost chiar acela care se laudă cu numele de creștin, care însă totdeauna a călcat tratatele și a turburat pacea :—Ardelenii, cari în toate ocaziunile unde puteam lucra cu izbândă împotriva dușmanilor firești, mi s'au împotrivit mereu și, uitând legăturile și jurământul credinței, prin uneltirile lor, au stricat planurile cele mântuitoare, făcute, precum toată lumea știe, pentru binele Creștinătății.

Drept aceea, când Sigismund Báthory, renunțând de bună voe, a lăsat M. T. Ardealul, foarte m'am bucurat, nădăduind ajutor mai mare de la M. T. prin prezența Arhiducelui Maximilian, dacă ar fi guvernat el în Ardeal, pentrucă atunci s'ar fi oferit de sine înlesniri mai mari și mai multe, în tot ce se atinge de binele public al Creștinătății. Când însă am înțeles că Sigismund a fost primit iarăș în Ardeal, Arhiducele întors în calea jumătate, iar Comisarii M. T., Episcopul de Agria și D. Istvánfy, arestați, — bucuria mi se prefăcu în mâhnire și întristare. Deși acest fapt de perfidie al Ardelenilor nu putea să nu mă turbure foarte, având însă înaintea ochilor jurământul meu, nu m'am abătut dela calea credinței; ci, din potrivă, muștrând pe Sigismund și pe Ardeleni, pentru nestatornicia lor, le-am amintit jurământul ce am făcut și, văzând că cu aceasta nu folosesc nimic și că îndrăzneala lor merge până a periclita viața Comisarilor, am adăogat și amenințări, îndemnându-i a rămâne credincioși și a fi mai statornici în credință și fără frică împotriva dușmanilor.

După aceea, trecând Dunărea cu oastea mea, am pustiit cu foc și sabie ținuturile turcești. Pe lângă aceasta, pe când Oradia-Mare eră impresurată de Mehmed Zathersi, îndemnând din nou pe Ardeleni a da ajutor, am trimes însumi acolo o bună parte din oastea mea, cât mi-a fost prin putință. Însă după inima cu care, din ură împotriva M. T., s'au arătat ei față de ajutorului dela Oradia-Mare, așa să le plătească D-zeu, care vede cele din lăuntru ale omului și nu lasă nimic nerăzbunat.

Aceasta e întâia trădare a Ardelenilor împotriva M. T., pentrucă, de ar fi fost ei credincioși, n'ar fi primit pe Sigismund, ci, afirmându-și credința, cu învoirea țării întregi, s'ar fi împotrivit trădătorilor din toate puterile. Ei însă atunci, ca și acum, nu s'au rădicat împotriva lui Sigismund, care năvăli în țara M. T., călcându-și jurământul.

A doua trădare s'a făcut, când Sigismund a introdus în Ardeal pe Cardinalul Andrei Báthory și, recomandându-l țării întregi, i-a dat domnia acestei țări, ca să poată reînoi singur tratatul cu Turcii, ce se rupsese. Și aceasta s'a făcut împotriva M. T. Căci dacă Ardelenii, pe când se făcea aceasta, ar fi fost credincioși, fără îndoială, ar fi apucat armele cu puteri unite; ei însă din potrivă, în adunările lor au ales cu unanimitate pe Cardinal și în paguba Coroanei regești s'au supus Regelui Poloniei și Turcilor. Cu toate că acestea s'au făcut precum arăt, și cu toate viclenele uneltiri ale Ardelenilor, Polonilor și Turcilor, cari prin solii lor cercară a mă trage de partea lor,— eu am stat neclintit în credința mea și am vestit pe M. T. despre toate propunerile ce mi se făcea prin numiții soli, dându-le și lor răspunsuri cuvenite, după cum m'am priceput. Încredințându-mă apoi că nu mai e de a întoarce pe Ardeleni din perfidia lor către M. T., văzând pe de-o parte arestarea Comisarilor și a altor soli ai M. T., pe de alta starea cea de plâns și alungarea din țară a Arhiducesei Maria Cristina, precum și primejdia Creștinătății întregi, și considerând că Ardelenii, îndemnați de Principele lor și de Sigismund, arestară înaintea impresurării Oradii-Mari pe solii mei și pe ai Hanului Tătarilor, cari erau însărcinați cu o misiune folositoare,— ca un credincios al M. T., nu putui a nu mă indigna foarte, mai vartos că chiar Turcii, Tătarii și alți dușmani, văzând un Monarh atât de mare, tratat într'un mod atât de înjositor de către nevoiașii Ardeleni, începură a cârți și a insulta de atâta rușine.

Acestea m'au îndemnat a răzbună înjuria M. T., a atacă cu oastea mea, din mandatul și voia M. T., pe dușmanii Ardeleni și a-i supune cu puterea și cu armele. Spre acest scop M. T. ai dat poruncă lui Basta, Căpitanul general al Părților de jos, să mă ajute, ceea ce el n'a făcut. Iar acum, chemat de mine în ajutor, fără nici o poruncă sau instrucțiune, și-a unit oastea

cu necredincioșii Ardeleni împotriva mea. Și cu toate că n'am avut nici un sprijin din partea lui Basta, ne mai putând suferi injuria făcută M. T., eu singur, cu armele mele, am supus pe Ardeleni și i-am făcut a jură din nou credință M. T. Iar țara Ardealului am guvernat-o în numele M. T., nu într'al meu, neabătându-mă cât negru sub unghie din convențiunea încheiată cu dr. Pezzen.

Dar, precum vulpile cu anevoie-și schimbă năravul, așa și Ardelenii cu greu se pot dezbara de învechita lor datină. Drept aceea M. T. vei înțelege și acest din urmă conflict: schimbarea ardelenescă și crima ce nu se va șterge niciodată. Fiindcă Ardelenii voesc mai bine pacea, de cât bătaia cu Turcii, văzând că împrejurările îmi îngăduia a încheia un tratat priincios cu Turcii, tratat ce am fost și negociat, însă cu învoirea M. T., prefăcându-mă numai și purtând pe Turci cu vorbe—ei, Ardelenii, luându-le în serios, ar fi primit cu toată inima această pace și ar fi dezbătut și hotărît în privința aceasta în public în adunările lor, dacă eu nu i-ași fi abătut dela aceasta pe sub mână, intimidându-i și amenințându-i. Mai mult încă, pe sub ascuns ei mă incredințară să fac numai pace cu Turcii, că dâșii vor împlini toate cererile mele cu cea mai mare sinceritate și promptitudine. Văzând însă că nu capătă nici un răspuns dorit dela mine, se întoarseră îndată la intrigi și uneltiri tainice, făurind planuri de trădare. Căci, pe când delegatul turcesc se află la mine, ei merseră în taină la dânsul și-i spuseră să nu nădăjduască nici o pace cât timp voi guvernă eu Ardealul; ci să caute, mai bine, vre-un chip de a restitul pe Sigismund, căci atunci pacea va fi sigură și neștrămutată. Din aceste intrigi delegatul turc și ceilalți șfetnici ai tiranului pricopură că negocierea mea de pace e numai un joc. Dar despre această trădare eu am aflat numai după ce a plecat Chihaiaua turcesc.

Pe când pomenitele planuri se negociau și se dezbăteau în taină între Ardeleni, Moldoveni și Poloni, Sigismund stă nu departe de Ardeal, în cetatea Sucevii, de unde trimitea pe sub ascuns scrisorile sale către credincioșii săi, întărindu-i în gândul lor spre apostasie. Prinzându-se scrisori de acestea de către oamenii mei, după ce le-am cetit, le-am trimis M. T.; dar nu știu dacă Ți-au ajuns în mână. Văzând această trădare și

oastea Polonilor adunată lângă Sigismund, împreună cu ajutorul Tătarilor și Turcilor, cu scop de a mă scoate din Ardeal, am fost constrâns de necesitate, în fața acestei primejdii, a preveni lucrul de timpuriu, hotărît a mă bate și a-mi cercă norocul mai bine în pământ dușman, decât în țara M. T. Drept aceea, pornindu-mi oastea, am intrat în Moldova și biruind pe Eremie, Voevodul Moldovei, împreună cu cetele Polonilor, Turcilor și Tătarilor, cari voiau să restituască pe Sigismund, am ocupat acea țară în numele M. T. și am silit-o a depune jurământ de credință către M. T.

Ardelenii și după supunerea Moldovei, rămaseră tot în strămoșeasca lor perfidie, pentru că Moise Săcuiul, pe care îl pusese în fruntea oștilor, numindu-l Căpitan general, cu alți Căpitani de frunte, Gașpar Zsrbrik și George Makó, urzind altă răscoală, se duseră peste Siret, la Sigismund Báthory, în marginea Poloniei, și acolo se sfătuiră și dezbătură asupra morții mele, îndatorindu-se Moise Săcuiul cu ai săi către Sigismund și acesta către Moise și întărind legătură reciprocă cu înscris. Planul eră ca Sigismund, cu oaste mare și bine pregătită, să năvălească din Polonia în Ardeal, pe mine să mă ucidă, sau în luptă sau pe față prin asasinat, socotind că eu, văzând aceasta, fără îndoială voi eu eși cu oastea în câmp deschis, spre a întâmpina pe Poloni, și atunci conjurații să pună mâna pe mine și să mă trădeze lui Sigismund, iar neputându-se aceasta, Căpitanul George Makó să îmbiase a-mi repezi un glonț.

Aflând dela unii din vechii și credincioșii mei servitori despre această trădare și conjurație, am chemat la Curte pe Moise Săcuiul și pe ceilalți Căpitani. Dar ei, știindu-se trădători, fugiră cu tovarășii lor la Sigismund în Polonia, răspândind o grămadă de minciuni pe seama mea, spre a întărită pe Ardeleni și spre a putea execută cu atât mai ușor planul ce urziseră cu Sigismund împotriva-mi. În acelaș timp încurajară pe Ardeleni încredințându-i că în curând Polonii le vor veni în ajutor. Nici se înșelără în așteptarea lor, pentrucă le sosi ajutorul polon. Văzând aceste, prin repetite scrisori, am solicitat pe Basta, Căpitanul general al M. T., pentru ajutorul ce credeam că mi-l va da mie, crediciosul M. T., iar nu Ardelenilor, cari pururea au fost nestatornici și răzvrătitori față de M. T.

Nu crede, M. T., că Ardelenii din credință s'au răscolat și s'au

împreună cu Basta. Cauza e Sigismund Báthory, pe care-l aşteptau, precum şi activitatea şi pregătirile mele împotriva lor. Văzând ei aceasta şi disperând de venirea lui Sigismund se arătară lui Basta sub mască credinţii şi se rădicară împotriva-mi. Urmarea acestei purtări fără socotinţă din partea lui Basta, fu că scăpaşi M. T. din mână Moldova şi Ţara-Românească şi Canija, cari se dederă duşmanului ca o răsplătire! Turcii bat în palme, nebuni de bucurie, pentrucă văd aceste ţări, împreună cu Canija, supuse lor. Aceste plac Turcilor. În viitor se vor bucura şi mai mult de Ardeal,—ceea ce să ferească Dumnezeu! *Însă din Ţara-Românească şi Moldova, Ardealul se poate cuprinde uşor.* Iar împreunându-se aceste ţări cu Coroana Poloniei, Turcii, după planul făcut, au de gând să năvălească în părţile Ungariei şi în alte ţinuturi învecinate, spre marele rău al M. T. şi al Casei Austriece. Cât de uşor se poate face această, dacă numitele ţări se vor alipi de Poloni, care nici odată n'au fost binevoitori Casei Austriece, ci duşmani ai Creştinătăţii întregi, ceea ce s'a dovedit cu prisosinţă,—cine nu vede? Chiar şi în anul trecut, prin uneltirile lor cele tainice, au arătat mai multă bunăvoinţă Turcilor decât Creştinilor. Dovadă e faptul că Polonia a ajutat pe Turci, iar Turcii pe Ardeleni. Asemenea Moldova şi Ţara-Românească au fost răpitate tot prin tocmelele cele viclene ale Polonilor.

Arătând acestea, rog pe M. T. să ascuţi cum s'a început conflictul între oastea mea şi Ardeleni, că să ştii că nu sânt eu autorul turburării : Ardelenii, după ce urziră planul de a mă perde, căutară chipul de a-l executa. Astfel, după ce Moise Săcuiul fugi cu tovarăşii săi la Sigismund Báthory în Polonia, Nobilimea ardeleană, aşteptând ajutorul Polonilor cu Sigismund, se azeză la o parte cu oastea ce aveă—afară din comitatul Hunedoarei şi de Banat, care au stat lângă mine. Însă Sigismund a întârziat cu venirea, iar pe de altă parte am chemat şi eu oastea mea de pretutindeni. Aceasta n'am făcut-o din altă pricină, ci numai, ca, cu puteri unite, să purced împotriva lui Ibrahim, despre care aflasem că descinsese atunci la Alba-Greacă, spre a-l apuca dela spate, dacă ar năvăli în Ungaria. Căci luasem toate măsurile din vreme să-mi adun oastea din toate părţile, din Moldova, Ţara-Românească şi Ardeal, spre a trece cu ea întreagă Dunărea în pământ duşman. Având acest gând bun şi

salutar pentru toată Creștinătatea, am chemat și pe Ardeleni, cari erau atunci așezați lângă Turda. Ei răspunseră că, aflându-se lipsiți de toate proviziunile, nu pot deocamdată veni. Se rugară însă să-i las acolo, făgăduind că la cea dintâi chemare se vor împreună cu mine.

În sfârșit, când eram să purced din Sebeș, i-am chemat la mine, prefăcându-mă că nu știu nimic de conjurațiunea lor împotriva mea. Atunci lepădară masca, răspunzând că nu vor lua armele niciodată alături cu mine împotriva Turcilor. În deșert am trimis soli cu scrisori la ei, conjurându-i să nu zădărnicească prilejul favorabil ce aveam în contra Turcilor. Ei arestară pe solii mei și nu-mi deteră nici un răspuns. — Văzând această mutare și nestatornicie, am trimes la M. T. pe Ioan Raț, Nicolai Vaida și Martin Horváth, spre a Te vesti despre toate; dar, fiind toate căile închise, ei fură prinși și aruncați împreună cu alții în ocne.

În fața unei cutezante atât de mari și având în vedere că nu voiu găsi mai bun prilej de a bate pe Turci, decât acum, când, împreunându-se oastea celor trei țări cu Ardelenii, numărul ei ar fi trecut peste o sută de mii, am alergat la mijlocul ce mi s'a părut mai bun, însărcinând persoane de religie catolică și luterană cu misiunea de a-i abate din pornirea lor periculoasă Creștinătății întregi. Însă nici aceștia nu folosiră nimic, neputându-i întoarce din răutatea lor. Ba încă puțin a lipsit de nu i-au ucis, mai vartos pe preotul catolic. Până ntr'atâta se împetriseră așteptând pe Sigismund!

În acest interval, am cerut prin scrisori ajutor dela Basta. El mi l-a promis. Voind însă a intra în Ardeal, găsi calea, pe care eră să vină la mine, închisă de oastea Ardelenilor. Aceștia schimbară masca și, sfătuindu-se cu Polonii, cerură ei ajutor dela Basta, nu pentru că erau credincioși, ci pentru că întârzierea lui Sigismund i-au făcut să dispereze de ajutorul polon și pentru că vedeau că puterile lor sunt mai prejos decât ale mele. Așa, pe când eu stam la Sebeș, oastea lor, unindu-se la Turda cu a lui Basta, se porni împotriva-mi. Eu — fiindcă nu mă temeam de Ardeleni cât timp ei erau singuri — lăsasem partea cea mai mare a oștii mele la marginele Moldovei și Țării-Românești, împotriva Turcilor, neștiind nimic mai înainte despre împreunarea lui Basta cu Ardelenii, cari, uniți acum, se

apropiară de castrele mele cu scop de a se bate cu mine. Văzând pe Catafracți uniți cu perfizii Ardeleni, am rămas uimit și cu toate că lucrul venise la bătae, nu putui să nu întreb: de unde se trage aceasta ca să se verse atâta sânge de creștin? Însă alt răspuns nu-mi deteră, decât ca *să ies din Ardeal!* Dar fiindcă nu știam în al cui nume vor să ocupe țara, la simpla lor provocare nu mă puteam trage înapoi cu rușine, mai ales nevăzând nici un mandat de la M. T. în privința aceasta. Credința mea către M. T. eră și atunci atât de mare, încât cerusem să-mi arate vr'un mandat dela M. T. ori, neavând mandat, să-mi arate cel puțin scrisorile credenționale sau și numai copii după instrucțiunile ce vor fi având dela M. T., ca să le cetesc, fiind hotărît a mă supune îndată voinții M. T.

Ei însă nu-mi răspunseră nimic cu a cui voință și în puterea căror instrucțiuni se răsculară împotriva mea, ci țineau una să ies din Ardeal. Dar fiindcă, după cum am zis, nu vedeam din al cui mandat ocupau ei Ardealul și fiindcă mai de multe ori m'am aflat în cele mai mari primejdii din cauza nestatorniciei Ardelenilor, nu puteam eși cu rușine, mai ales că lipsindu-mi Ardelenii nu mai puteam nădăjdui alt ajutor împotriva Turcilor. Apoi ei mai de multe ori au cerat a mă trădă în mâinile dușmanilor, dacă nu mă apăra D-zeu pentru sinceritatea mea. În fine ei se conjuraseră a mă ucide, despre care lucru, fiind trebuință, pot da M. T. dovezi chiar cărți iscălite și sigilate cu mâinile lor proprii.

Necăpătând nici un răspuns, mă gândii mult ce ar fi de făcut, mai ales că nu aveam cu mine vre-o parte mai aleasă din oastea mea.—Cu toate acestea, fără bătălie, nu puteam părăsi țara, înstrăinând-o dela M. T. și lăsând-o în mâna vre-unui Ardelean.

E știut însă că chiar la începutul bătăliei, eu am fost credincios M. T., arătând aceasta și prin grai și prin protestațiunea trimisă printr'un sol. Toate acestea nu-i mișcară; ci, așezându-și oastea de bătae, începură lupta. Dar eu, creștin fiind și neînvățat a mă bate împotriva creștinilor, deși eram împins de nevoie, nu m'am luptat după cum eram datat, ca împotriva dușmanului firesc, aprinzând pe ai mei cu cuvântul și cu pilda mea, și susținând însumi întâia lovire a dușmanului, ci văzând înainte-mi oaste creștină și durându-mă de vărsarea sângelui nevinovat pentru nestatornicia unor necredincioși, mi se muiă

inima și nu susținui, după datina mea, primul atac, ci mă trăseși înapoi, nu pentru că aveam oaste mult mai mică, nici pentru că aș fi pierdut curajul, ci pentru că mă îngroziam a udă în sânge creștin o sabie ce băuse până atunci numai sânge păgân! Și așa, ostașii mei, deprinși a mă vedeă în luptă totdeauna în fruntea lor, nevăzându-mă de astădată, se umplură de neîncredere și deteră dosul, nu de frică, ci temându-se ca nu cumva să mi se fi întâmplat vre-o nenorocire. Acesta e șirul conflictului dintre mine de o parte și Ardelenii cu Basta de altă parte, — conflict care a dat prilej lui Ibrahim a cuceri Canija.

Iar după această fugă, cu ce cruzime sălbatică s'au purtat Ardelenii, n'ar crede nimeni, pentru că e un ce ne mai auzit, însă foarte adevărat. Nouă sute de Săcui, cari după fugă se traseră în munți și pe care i-au chemat la sine în numele credinței către M. T., călcând convențiunea făcută, au fost uciși cu cea mai neuzită barbarie. A doua zi după alungarea oștii mele, mergând spre Țara-Românească, aproape de Sibiu, dedei peste oastea mea muntenească sub conducerea lui Petru Huszár. Apoi, plecând mai departe, la Făgăraș, întâmpinai pe Ioan Szelestei cu oastea mea moldovenească. Mișcați de nenorocirea mea, toți stătură să ne batem din nou cu Ardelenii, spre a răzbună nedreptatea ce mi s'a făcut. După mai multe cuvântări i-am mai îmlânzit, fiindcă începură a înjură și i-am desmântat de a mai contribui la vărsare de sânge creștin, dovedindu-le că tocmăi aceasta e politica turcească, ca să ne junguiem noi în de noi și arătându-le că oastea polonă cu Sigismund Báthory a intrat, pe la Troțuș, oraș al Moldovei, în marginele Ardealului, iar de altă parte Moise Săcuiul, venind despre Bistrița, prădă în Săcui cu foc și sabie.

Astfel, uitând de injuriile și nenorocirile mele și gândind numai la binele public, am trimis pe Ioan Szelestei la Ardeleni, arătând prin el, mai ales lui Basta, toată starea lucrurilor în Ardeal și poftindu-l să fie cu privighere asupra Polonilor, dintre cari, spre mai multă încredințare, i-am și trimis pe unii ce căzuseră prinși în mânilor mele. Însă Ardelenii ajunseră la atâta perfidie și fără de lege, în cât aruncară în fiare pe numitul sol, îl bătură și, după cum am auzit în drum, îi zdrobiră mânilor și picioarele, pentru care torturi neomeneste, merită cuvenita pedeapsă, mai ales de va fi adevărat, cum se zice, că l-ar fi omo-

rît chinuindu-l. Mă rog deci de M. T. să nu lași nerăzbunat acest omor, pentrucă numitul a fost unul dintre servitorii cei mai credincioși ai M. T. și, afară de aceasta, se află în solie. Iar legea comună, nu numai la Creștini, ci și la Turci și la Păgâni, oprește a turbură, a supăra și a aresta pe soli, cu atât mai mult a-i ucide.

După aceasta, informându-se ei și din alte părți că au mulți dușmani, trimiseră la mine în solie pe Sava Tököly cu mai mulți alți Nobili fruntași ai Ardealului, pe cari, căutând numai la binele comun, i-am primit cu toată omenia, după cum doriră, primind toate propunerile ce-mi făcură. Și cu toate că nu m'am abătut niciodată dela legătura de credință ce făcusem înaintea Episcopului de Agria și înaintea lui Isthvánfy, ci am rămas pururea statornic în credință, nefind deprins a mă schimbă ca Ardelenii, a căror datină e de a jură strămb de două ori pe zi, am primit a mai depune un jurământ și am trecut în Țara-Românească, uitând injuriile. De aci am povățuit pe Basta să fie cu luare aminte ca nu cumva, prin viclenia și înșelătoria Polonilor, țara să se zmulgă din mâinile M. T. și că, fiind de trebuință, să-mi dea ajutor împotriva Polonilor și a Turcilor.

Ce puteam face mai mult pentru Creștinătate? Și cu toate acestea, spre a împacă mai bine și spre a-i convinge și mai tare despre credința mea, am trimis în Ardeal pe soția mea, fiul meu și fică-mea, sub condițiune ca pe fiul meu să-l lase a veni îndată la M. T. După cum am auzit însă, sunt ținuți în închisoare, tratați mișelește și în lipsă de toate. Deși n'am meritat acestea, sunt însă nevoit a le răbdă cu inimă tare pentru binele Creștinătății, pentru care sufăr orișice, lăsând în mâna lui Dumnezeu răzbunarea cauzei mele.

Dupăce, nereculegându-mi pe deplin puterile, am intrat în Țara-Românească, m'am văzut împresurat de toate părțile de dușmani: ici Polonii, colea Turcii, pustiind câmpiile, satele și orașele, răpind turmele și cirezile, prădând pretutindeni și ducând pe bietul popor ca pe vite în robie, încât considerând pustiirile cele multe și mulțimea celor duși în prinsoare, fața Țării-Românești eră cu mult mai de plâns, decât în zilele lui Sinan, când oastea turcească cotropise totul.

Adesea am solicitat ajutorul Ardelenilor, dar totdeauna în

deșert, pentrucă, punând toate la o parte, singurul lor gând eră de a mă pierde. În acest pericol, oricât de mare eră, nu m'ăși fi temut niciodată numai de Poloni, dacă nu s'ar fi născut de cealaltă parte războiul cu Turcii : pentrucă, împotriva Polonilor, două zile m'am oștit cu izbândă. Dar acum, de-o parte mă in-tețiă Polonul, de alta mă strimtoră Turcul. iar din a treia parte, din Ardeal, unde credeam că am prieteni, iar nu dușmani, năvă-lise în Țara-Românească Moise Săcuiul, conducătorul ostașilor lui Sigismund Báthory.

Înconjurat de dușmani atât de mulți și atât de neîmpăcați și perzând toată nădejdea în făgăduitele ajutoare ardelene, mă văzui nevoit a mă retrage de-alungul munților Țării-Românești spre Craiova, pentru a evita sălbătăcia Polonilor. De aci iarăș am solicitat de repețițe ori ajutorul Ardelenilor, fără a-l puteă căpăta. Le-am adus aminte învoelile, cărțile de jurământ și legăturile ce făcusem. Am perdut însă numai vremea înzadar, căci ei se conjuraseră întru peirea mea.

În mijlocul atâtor primejdii, n'am aflat alt leac împotriva acestor rele, decât a veni la M. T., căruia am fost pururea cre-dincios, spre a găsi o bunăvoință potrivită cu meritelor mele. În acest drum, dând peste armata turcească, sub conducerea Beilor de Vidin și Nicopole, cari trecuseră Dunărea, spre a veni în ajuto-ru Polonilor, repezii înainte pe Banul Craiovei, spre a-i atacă. Lupta sub auspiciile M. T. am purtat-o cu izbândă, omorînd mulți dintre dușmani, între cari și pe numiții Bei și luându-le steagurile, dintre cari cel mai de frunte e la mine.

Împresurat de atâtea rele, am venit cu prea puțini ai mei drept la M. T., prin Ardeal, și prin țările M. T., unde, câte cala-mități, injurii și răscoale am avut a suferi, vei fi auzit M. T.

În multe locuri săriră pe oamenii mei și-i uciseră fără nici o considerațiune. Din cetatea Devii îndreptară tunurile asupra mea și înceară în Mureș pe mai mulți dintr'ai mei. Și aceste nevoi le avui nu numai într'un loc, ci prin tot Ardealul. Ne-mulțumiți cu atâta, trimiseră cărți la Baia-de-Criș, spre a răs-culă lumea împotriva mea. Asemenea întăritară pe soldații din Lipova și Ineu, cari, fiind însă mai pre jos cu puterea, nu cute-zară a lovi pe ai mei.

În acest mod și între aceste calamități, am ajuns la M. T., gol și despuiat de toate. Visteria mea toată, mărgăritare pre-

țioase, de care am avut mulțime, aurul și argintăria, vestminte alese, mulți cai de mare preț, cu un cuvânt tot ce aveam pe lângă mine am pierdut pentru credința către M. T. Iar astăzi, lipsit de toate cele ce cu multă osteneală și sudoare mi-am fost adunat, nu știu încotro să mă întorc. În extrema mea necesitate nici această călătorie n'ași fi putut-o face, dacă unii alții nu mi-ar fi întins mână de ajutor.

Însă, decât acestea, oricât de multe și diferite rele ce am suferit eu, sunt mai mari cele ce suferi M. T. și Creștinătatea pentru înstrăinarea celor trei țări, din care nu puțin pericol se poate naște. De aceea, nu numai eu, care nu mă simt deajuns în privința aceasta, ci Creștinătatea întreagă ar fi să stăruască a se pedepsi, după cum se cade, călătorii de jurământ și înstrăinătorii țărilor M. T.

Am voit să arăt toate acestea M. T. cu toată credința și sinceritatea, — simplu, precum s'a întâmplat. Și ca să pot face aceasta mai bine, am venit în persoană la M. T., expunându-mă la atâtea primejdii. Cunoscută fiind credința mea către M. T. și către toată Casa Austriacă, din multele războaie, în care, după felurimea vremurilor, m'am luptat și de aproape și de departe, dar totdeauna cu inimă neînfrântă, dovedind zelul și sinceritatea mea, — am venit la M. T. cu atât mai bucurat, cu cât știu că voi găsi îndurarea meritată.

Drept aceea, M. T., privind cu ochi îndurători, pe deoparte nenumăratele pagube și nenorociri ce am suferit, pe dealta credința pentru care am pătimit, mă vei proteje cu cunoscuta-Ți bunăvoință și blândețe, ca după pilda mea și alți Principi și Primați să rămâe statornici în credință; iar dușmanii mei, cari proorociau că nu voi găsi ajutor la M. T., să se rușineze și să nu cuteze a mă mai insulta. Despre această rară bunăvoință și bunătate a M. T. nu m'am îndoit niciodată, ci din potrivă și acum, după scoaterea mea din domnie și după pierderea tuturor bunurilor, nădăjduesc în bunătatea M. T., pe care și în viitor mă voiu sili, cât voiu trăi, a o merita prin și cu vârsarea sângelui meu.

Cât pentru mijloacele și modul de a vindeca toate aceste rele, după puțină mea pricepere, le voi arăta, când minunata înțelepciune a M. T. va găsi cu cale a mă primi și pe mine la aceste sfătuiri și a numi spre acest scop cei mai buni dintre

sfetnicii săi. Modul ce voiu propune nădăjduesc că va fi cel mai salutar și mai ușor nu numai pentru M. T. și Augusta Ta Casă, ci și pentru întreaga lume creștină, pentru că vezi M. T. că Turcii și alți protivnici fac din zi în zi progrese tot mai mari și făuresc peirea chiar și acestor părți și locuri.

Al M. T. Împărate și Rege,
cel mai umilit, pururea supus și credincios,

Mihai
Voevodul Țării-Românești.

X.

1. Cererile lui Mihai-Vodă către Împăratul Rudolf. — 2. Recomandările Sfatului de război cu privire la aceste cereri. — 3. Incetineala celor dela Curte. — 4. Vestea întâmplărilor din Ardeal și hotărîrea Imperialilor. — 5. Alungarea deputaților Ardeleni și chemarea lui Mihai-Vodă la Praga. — 6. Primirea și sărbătorirea lui la Curte. — 7. Portretul lui Sadeler și tabloul lui Franz Francken II.

Odată cu acest memoriu, în care își expunea așa de curat și de dibaci cauza sa, Mihai-Vodă adresă împăratului o lungă scrisoare, prin care, după ce-l povățuește să nu lase pe Arhiducele Maximilian să meargă în Ardeal fără oaste puternică, de oarece gândul ascuns al necredincioșilor de acolo, e să-l deie prins în mâinile Păgânilor, — se roagă să i se înlesnească susținerea oastei ce are de gând să adune și să-i mijlocească strângerea trupelor rămase prin diferite părți ale Ungariei de sus. Căci — zicea el — are nevoie și de unele și de altele, pentru înfruntarea Ardelenilor și pentru recucerirea, pe seama Coroanei împărătești, a celor trei țări pierdute. Ca chezășie a credinții sale, oferă pe unicul său fiu — pe Pătrașcu-Vodă; iar în caz când Arhiducele Maximilian ar primi să fie guvernator în Alba-Iulia, el, rămânând singur în Țara-Românească și Moldova, asigură că va fi pentru totdeauna cel mai statornic slujitor al intereselor Împărăției în Ardeal și aiurea.

Apoi, în aceeaș scrisoare, Mihai-Vodă își înșiră dreptele sale cereri: să i se restituie tunurile luate de Ardeleni, să fie pus în stăpânirea averii pierdute, să i se sloboadă oamenii închiși în diferite părți ale Ungariei, să i se înapoieze posesiunile stăpânite de boerii săi în Ardeal, prin care țară reclamă totodată

libera lor trecere, să i se dea cai luați dela Doamna Stanca și dela fiul său Pătrașcu, să se îngăduie familiei sale, dacă ar pofti, să vie în Ungaria, să se libereze din închisoare logofătul său de turcește și, în sfârșit, să se redea negușitorilor români mărfurile și bunurile răpite.

Împăratul trimise această scrisoare de cereri dinpreună cu memoriul lui Mihai Vodă Arhiducei Matthias la 24 Ianuarie, pentru ca, cercetându-le, să refereze. Arhiducele ceru, se pare, la rândul-i, povața Sfatului împărătesc de război, care, după ce arată Împăratului că ar fi bine să ia sub înalta sa ocrotire pe pribeagul Voevod și familia sa, sub cuvânt că memoriul și cererile lui nu sunt destul de lămurite, nu văzû altă soluție mai bună de recomandat, decât ca Mihai-Vodă însuș să fie invitat la Curte, unde, față cu deputațiunea Staturilor Ardelene, care trată cu Arhiducele Maximilian pentru primirea guvernului în Ardeal, să fie întrebat și judecat. Astfel numai, credea Sfatul împărătesc de război, incurcata cestiune a afacerilor ardelene, care nu mai îngăduia amânare, putea fi hotărîtă.

Dar lucrurile mergeau încet de tot la Curte. Parlamentările dintre Deputația ungurească și Împărat pe de o parte și dintre acesta și Arhiducele Maximilian pe de alta, nu se isprăviseră și nici erau semne că se vor isprăvi curând. Astfel, pe când în Ardeal se făptuia trădarea și nu mai erau decât câteva zile până la descoperirea lucrurilor în public, cei dela Curte, din cauza neghiobiei politice a lui Basta — isteșul David Ungnad murise, cum am arătat, la 3 Ianuarie — nu bănuiau nimic și erau încredințați că sunt și vor rămâne stăpânii statornici ai Ardealului. — De ce dar s'ar fi grăbit ?!

Fățã cu această stare de lucruri, Mihai-Vodă, care nu primise încă nici un răspuns la repetitele sale cereri și solii și care trăia cât se poate de greu — ducând chiar lipsă — în Viena, fu cuprins de o mare neliniște. Căci pe măsură ce nesiguranța creștea în sufletul său, pe aceeaș măsură nădejdea în izbândirea cauzei sale scădea. Astfel, deși i se spusese să stea în Viena până ce va fi chemat la Praga, el se văzû nevoit a o lua înainte și a trimite Împăratului, la 6 Fevruarie, o nouă scrisoare, prin care, după ce arată, cu multă mâhnire, că nu primise până atunci nici un răspuns la intervenirile sale și după ce solicită ajutor pentru întreținerea oamenilor săi, cu care, scria, iată sunt trei

săptămâni încheiate de când e ținut în așteptare și nelucrare la Viena, — el se rugă să fie chemat și primit la Curte.

Între aceste, pe când Voevodul nostru așteaptă răspuns la cererea sa de audiență, încep să se svoni și mai pe urmă să sosită la Viena vești sigure despre trădarea Ardelenilor. Între cei dintâi cari se grăbiră a trimite aceste vești Împăratului la Praga, fii, se înțelege, și Mihai-Vodă, care cerea, prin aceeași scrisoare de vestire din 10 Februarie, să i se libereze și să i se pună în siguranță familia, ce se găsea acum cu totul în mâinile dușmanilor săi. Sufletul Voevodului se umplu de mulțumire și nădejde la primirea veștilor despre întâmplările din Ardeal : de mulțumire, căci toate cele ce spusese el cu privire la necredința și nestatornicia Nobililor, se confirmau acum, cu vârf și îndesat, prin însăși faptele lor; de nădejde, căci vedeă bine, că prin răzbunarea sortii, Imperialii vor fi nevoiți a apela ei acum la ajutorul lui. Așa se și întâmplă. Steaua apusă a lui Mihai-Vodă apărea iarăși la orizont!

Într'adevăr, veștile despre alegerea lui Sigismund Báthory, despre arestarea partizanilor Împăratului și despre alungarea Generalului Basta din Ardeal, avură darul a scoate și pe cei dela Curte din liniștea și nepăsarea lor de până atunci. Simțiră acum și ei că, de rândul acesta, trădarea Ardelenilor era o înfruntare, o bătaie de joc, o adevărată insultă la adresa Împăratului, pe care trebuiau numai decât s'o pedepsească și s'o răz-bune. Lucrurile luară deci dintr'odată altă față. Hotărîrea Imperialilor se arată în procedarea lor mai energică. Atât întâia deputație ardelenescă cât și Ștefan Kakas, care, cum știm, fu-se trimis să comunice alegerea lui Sigismund, înfățișind-o ca o necesitate politică față de Turci și Poloni, fură dați afară din Praga, după ce avură să îndure destule și dureroase supă-rări și jigniri din partea Nemților ; iar Mihai-Vodă, pe care îm-prejurările îl ridicase acum deasupra tuturor, fii invitat la Curte, ca unul ce cu puternicul său braț putea supune Ardealul, pe-depsind pe Nobili și răzbunând pe Împărat.

La 23 Februarie Mihai sosită la Praga cu 35 cetași dintr'ai săi. Vestea sosirii Voevodului, spre care acum se îndreptă cu încredere și nădejde privirile tuturor, se răspândi iute și fii trimisă în toate părțile. Se făcură speciale pregătiri pentru primirea lui la Curte, unde, la 1 Martie, putu vedeă, în sfârșit,

mult dorita față a Cesarului. Înțelegerea, care se legă repede, fû pecetluită în fața lumii cu ospețe bogate și serbări strălucite. Viteazul pribeag, care numai câteva săptămâni în urmă îndură lipsa și nepăsarea tuturor, eră acum în deosebi considerat și prețuit.

Gravorul împărătesc Sadeler fû însărcinat să-i sape chipul după natură. Și meșterul își îndeplini cum nu se poate mai bine sarcina. Chipul Domnului se arată în toată măreția și frumusețea ce a avea întrupă. Figura e slabă, melancolică, serioasă și cam aspră, foarte frumoasă și cu multă expresiune. Poartă pe spate o manta albă cu guler de blană și în cap are un giuguman lăsat la o parte, pe stânga, în forma căciunii românești și împodobit, în dreapta, cu un frumos surguciu de pietre scumpe. Fisionomia Voevodului răspunde întocmai închipuirii celor ce au studiat caracterul acestui bărbat extraordinar“. Și aceasta o spune tocmai istoricul ce a cuprins și pătruns mai în întregime și mai în adânc sufletul marelui Mihai,—Niculae Bălcescu, care, când văzû pentru întâia oară portretul lui Sedeler, exclamă cu încredințare : acesta este ! Da, a fost norocită întâmplarea care a făcut să ni se păstreze o icoană atât de adevărată și minunată a strălucitului Viteaz, pe care meșterul a săpat următoarele frumoase și prea adevărate cuvinte : Mihai Voevodul Țării-Românești, strălucit în norocire și nenorocire, și deopotrivă virtuos în amândouă. Atâta cinsti numele lui Hristos, Maiestatea Împăratului, Republica Creștină, și unirea Bisericii sub marele Pontifice, încât, pentru binele public, nu-și cruță nici viața sa : porcede înainte fără temere, chiar și dacă s'ar împotrvi toate puterile Iadului ; prin faptele sale întrece plăsmuirile poetice“.

Chipul măreț și impunător al lui Mihai-Viteazul se vede că a impresionat în mod deosebit și pe pictorul Curții împărătești, pe vestitul Franz Francken II, căci într'un tablou al acestuia, care reprezintă scena când bogatul Cresus arată înțeleptului Solomon comorile sale, întrebându-l : au nu sunt eu fericit ? — se poate vedea în planul întâi al persoanelor de decor, ce alcătuiesc suita bogatului Rege, figura frumoasă și maestoasă a lui Mihai-Vodă, care ni s'a păstrat astfel și pe această cale.

Așa fû primit și sărbătorit Mihai-Vodă la Curtea din Praga, unde rămase câteva săptămâni în apropierea Împăratului Rudolf și în mijlocul Sfetnicilor săi. După sărbători veni însă vremea fap-

Mihai-Vodă Viteazul.

(După tabloul lui Franz Francken. Domnul e personajul al 6-lea în planul întâi, începând dela stânga).

telor. Conținută deci cele dintâi și începură cele din urmă. Pentru a le urmări însă și pe aceste cu toată înțelegerea, e bine să cunoaștem mai întâi cele ce să petrecuseră în Ardeal în această vreme.

XI.

1. Aducerea și instalarea lui Sigismund Báthory. — 2. Întoarcerea solilor din Praga și veștile despre hotărârile luate acolo. — 3. Încercarea Ardelenilor de a compromite pe Mihai-Vodă în fața Imperialilor. — 4. Scrisoarea către marele Vizir Ibrahim-Pașa. — 5. Scrisoarea către boerii Țării-Românești. — 6. Încercarea lui Mihai de a-și liberă familia cu puterea și corespondența lui cu credincioșii săi din Ardeal. — 7. Înarmări și pregătiri de luptă în amândouă părțile.

După alegerea lui Sigismund Báthory, arestarea partizanilor împăratului, alungarea lui Basta din țară și martiriul lui Babanovac, lucrurile se limpeziră mult în Ardeal și mai ales în Cluj, unde se găsiă dieta care pusese la cale aceste noi orândueli. Rămânea numai să vie alesul și doritul Principe, spre a lua conducerea treburilor publice. Lucrul nu se zăbovi. Căci dieta, îndată după alegere, trimise la Sigismund Báthory, în Moldova, pe Nicolae Bogáti și Nicolae Vaida cu misiunea ca, aducându-i la cunoștință însemnatul act, să-l povățuească a se pregăti de cale, deoarece în curând va sosi acolo, în Moldova, unde se găsiă Principele, sub paza gardiei polone a lui Eremie Movilă, o deputație solemnă, spre a-l conduce în patrie. Această deputație, compusă din: Ștefan Toldi, Ioan Szentpáli, Ioan Petki, Ștefan Cseffei și Baltazar Ördög și însoțită de 300 călăreți, se găsiă în ziua de 15 Martie în Capitala Moldovei, la Suceava, de unde anunță Bistrișenilor că merge întru întâmpinarea lui Sigismund, care sosise în ajun la Botoșani.

Plecarea nestatornicului Principe din acest târg fû tot așa de ridiculă ca și mai toate faptele lui. Într'adevăr el fû scos pe fereastra casei în care eră găzduit și apoi, în fugă nebună, pornit spre hotarele Ardealului. Astfel, scăpat de sub privigherea și urmărirea gardiei leșești, ridicolul Principe străbătû vales Moldovii, dela Suceava — prin Gura Humorului, Vama și Câmpulung — până la muntele Mestecăniș, iar de aci vales Bistriței — prin Vatra Dornei — până la Cândreni. Apoi, urcând muntele

de hotar al Tihuței, coborî dincolo, în Prundul Bărgăului din Bistrița, unde fû primit de către locuitorii ce căpătaseră poruncă să pregătească și să curețe drumurile înaintea domnescului Stăpân. Puținele trupe împărătești ce mai erau în Gherla, la vestea intrării lui Sigismund în țară, se retraseră în Chioara. La Bistrița Báthory fû întâmpinat, între aclamări de bucurie, de către cetele lui Moise Săcuiul, devotatul cu care pusese la cale în timpul din urmă toate uneltirile. Iar la Cluj, unde sosi la 26 Martie, el fû întâmpinat de întreaga Nobilime, în fruntea căreia se găsiă Csáky. Serbările pentru aceasta a treia intronare a lui Sigismund ținură două zile și se încheiară printr'un nou jurământ, pe care el îl făcû pentru păzirea legilor țării și privilegiilor Nobilimii.

Bucuria acestor serbări ținû însă prea puțin. Căci delegații întorși dela Praga aduseră vești de natură turburătoare și îngrijitoare: Mihai-Vodă, care a fost invitat, primit și sărbătorit la Curte, fusese însărcinat de Împăratul Rudolf ca împreună cu Basta să cucerească Ardealul și să pedepsească pe trădători. Acum abiă, în fața primejdiei, își dădû Nobilimea ungurească seamă ce mare greșeală făcuse prin alegerea lui Sigismund. Eră prea târziu însă. Armele aveau să hotărască soarta lucrurilor.

Căci Mihai-Vodă, căruia i se dăduse bani îndeajuns pentru strângerea oștilor, făcêă acum toate pregătirile, spre a puteă aduce Ardealul „prinos pajurei cu două capete“. Iar Ardelenii, cari aveau cunoștință de aceste pregătiri, știau prea bine că în cazul când țara va cădeă iarăș sub puterea Imperialilor, cel care va ajunge în fruntea guvernului va fi tot odiosul Valah. Și temându-se, cu drept cuvânt, de soarta ce-i așteptă, ei cercară a-l desface de către Curtea împărătească, ca totdeauna, prin mișelești uneltiri. Astfel, închipuiră două scrisori, pe care Mihai-Vodă le-ar fi adresat marelui Vizir Ibrahim Pașa și boerilor săi din Țara-Românească: Udrea Banul, Negrea Clucerul și Stoichită Postelnicul.

În scrisoarea către marele Vizir, după ce arată buna credință și gândurile de supunere ce pururea a nutrit față de Turci, el cereă ajutor, spre a cuceri Ardealul și a-și liberă familia din mânilor dușmanilor, pentru ca apoi pe cel dintâi să-l închine Sultanului, iar pe cea de a doua s'o deă în mânilor Turcilor, ca chezășie a credincioasei și statorniciei lui alipiri către ei. „Nu

are nevoie, spre acest scop, de oștire mare, căci— se zicea în scrisoare—a văzut acum cu ochii săi țara Împăratului și oamenii lui, oștirile, generalii și cetățile lui. Poate deci să adeverească fără sfială că sunt oameni slabi, neomenoși, lipsiți de orice energie și de orice putere, care nu sunt în stare să apere propria lor Împărăție și cu atât mai puțin destoinici a ocroti țările lui“. Iar în scrisoarea către boerii săi, după ce se vestiă că a fost primit nespus de bine la Curte și că i s'a pus la îndemână oaste spre a supune Ardealul, se scria: „Nu-mi e, cu toate astea, cu puțință să rămân între atâția oameni tâmpiți și tonți, cari mă înconjură și nu sunt buni de nici o treabă. Bărbații de aci sunt adevărate mueri: moleșiți, stricați, decăzuți, netrebniți și blegi. Nici Împăratul nu face excepție și mai e, afară de aceasta, și mărginit afară din cale; nu mai puțin frații lui cu toate trupele lor. Am înțeles toate cele ce se petrec aci; m'am dumirit asupra planurilor lor, asupra împrejurărilor și moravurilor, am vizitat fortărețele și castelele lor, am primit însă numai încredințarea, că oamenii aceștia, cu mijloacele de care dispun, nu sunt în stare să înțeleagă tocmai ceea ce cer mai mult, ceea ce le este mai de folos și că astfel sunt niște ființe cât se poate de neajutorate“. Apoi încheia: „Rog pe Dumnezeu să mă scape înainte de toate de aci și să mă ajute să ajung iar în fruntea Ardealului, a Moldovei și a Țării-Românești, ca să mă pot pune sub aripele ocrotitoare ale Sultanelui, a căruia strălucire se revarsă peste tot rotogolul pământului“.

Amândouă aceste plăzuite scrisori, pline cum se vede de cele mai ticăloase injurii la adresa Împăratului, a Curții și a Nemților în deobște, fură trimise în *copii* deodată Generalului Basta la Sătmar și Comandantului Gonzaga la Cașovia, spre a dovedi, prin ei, Curții împărătești, că Mihai-Vodă adaugă la trădare și mișelie. Ce urmăria Sigismund Báthory prin aceste scrisori, pe cari spuneă că oamenii săi le-au scos, la granițele Moldovii, din mâinile curierilor Voevodului, se vede foarte bine din comitiva lui către Basta: „Din aceste poate orișicine să vadă, cât de nedrept e a favoriza pe un trădător al trecutului, al prezentului și al viitorului, împotriva unui om care a fost, este și va fi o slugă supusă cu credință Împăratului. Dacă nu e destul nici atât, atunci Dumnezeu să-i lumineze mai bine pe

cei în drept, iar mie să se îndure a-mi da destoinicie să dovedesc prin fapte cum că, din alipire și devotament, iar nu din frică, am spus totdeauna adevărul“.

Da, *n'a fost deajuns!* Căci situațiunea eră prea înăsprită și falșificarea prea îndrăsneață, pentru ca aceste scrisori, trimise la Curte, să nu deștepte bănuiala firească că sunt falșificate. Gonzaga spune limpede că nu crede în autenticitatea lor. Basta chiar, dușmanul ascuns al lui Mihai, se văzù nevoit a arătà bănuiala sa cu privire la aceste scrisori. Se înțelege dar că ele nu avură efectul dorit și nădăjduit de Sigismund. Fără pedică, lucrurile se desfășurau deci cu firească înaintare.

Am văzut că în pretinsa scrisoare a lui Mihai către Ibrahim Pașa se vorbește în deosebi de mântuirea familiei Voevodului din mâinile Ardelenilor. Într'adevăr, știm cât de mult ținea ei la ai săi și cum veșnic gândul său eră la ei, ales la iubitul său fiu Pătrașcu-Vodă, pentru eliberarea căruia făcù o sumă de interveniri la Curte, mai cu seamă după întoarcerea lui Sigismund în țară. Ardelenii aveau cunoștință de aceasta, și, pentru a dà o mai mare aparență de veracitate plăzmuirii lor, aduseră vorba de familia Voevodului. Pe de altă parte însă, știind cum că acesta, cu stăruința-i și îndrăsneala-i cunoscută, va cercà să-și libereze familia prin orice chip, strămutară pe captivi dela Gelău la Făgăraș. Mihai-Vodă, necunoscând acest lucru și văzând că cu ajutorul Imperialilor nu-și va putea liberà pe ai săi, cearcă a-i liberà cu puterea prin mijlocirea credincioșilor săi din Ardeal și Ungaria: Bartolomeu Somogy, Nicolae Senyey, Sigismund Rakoczy și Nicolae Zolyomi, cari de altfel îl țineau în cunoștință și cu întâmplările din Ardeal. Dar aceștia nu izbutiră, pentru că familia lui Mihai-Vodă eră ținută sub bună bază și pentrucă fù trimisă din vreme la Făgăraș. „Zău aș fi dorit să umblu în treaba cu care m'ai însărcinat Măria Ta — scrià Senyey — să aduc pe Pătrașcu-Vodă din Gelău, dar aceasta nu eră cu putință pentru mine nici pentru altul, căci se află sub mare pază, de când ai venit Măria Ta aci pe pământul nostru . . . Acum Măriile Lor Doamna noastră și Pătrașcu-Vodă se află la Făgăraș“.

Așa dar nu izbutiră nici scrisorile lui Sigismund a răpune pe Mihai-Vodă și nici încercările acestuia de a-și liberà familia. Rămâneà deci ca și una și alta să se facă pe calea armelor

Înarmările și pregătirile de războiu începură cu mare silință în amândouă părțile.

XII.

1. Întoarcerea lui Mihai-Vodă la Viena și venirea lui la Cașovia. — 2. Împăcarea celor doi vechi rivali și noi tovarăși. — 3. Strângerea oștilor lui Mihai-Vodă. — 4. Întocmirea taberii lui Basta la Măitin. — 5. Împreunarea trupelor celor doi Comandanți. — 6. Întocmirea taberii Ardelenilor la Gherla. — 7. Încercările lui Sigismund Bathory de a împacă și câștiga pe Basta.

După câteva săptămâni de ședere la Praga, în care timp Sfatul împărătesc de război hotărîse cursul expediției în Ardeal, Mihai-Vodă plecă, la 3 Aprilie, spre Viena, dăruit fiind de Împărat cu un castel pe sama sa și a familiei sale și cu o sută de mii de taleri pentru plata oștilor ce trebuiau să adune. A doua zi el eră în Capitala Austriei. Zăbovi și aci câtva timp, pentru a luă înțelegere cu Arhiducele Matthias asupra amănuntelor expediției plănuite și, după ce totul fù hotărît, plecă, către sfârșitul lunii, la Cașovia, unde aveă să se facă întâia închegare a oastei sale și unde, potrivit dorinței exprimate de Curte, Comandantul trupelor împărătești, Generalul Ferrante Gonzaga, trebuia să-l împace cu Basta.

Gonzaga, înștiințat de plecarea lui Mihai-Vodă și aflând că cele treisprezece orașe din Szepes închinat Polonilor au pus la cale un atentat împotriva vieții lui, se grăbește a-l vesti de aceasta la 5 Mai, povățuindu-l să umble cu băgare de seamă și oferindu-i cete de husari întru siguranță și apărare. La 11 Mai Mihai-Vodă eră în Cașovia, unde fù cât se poate de bine cinstit și prietenește primit de Generalul Gonzaga, care profită de vremea șederii Voevodului aci și, invitând pe Basta să vie la dânsul, împlini dorința Curții de a împacă pe adversari. Împăcarea se făcù la un ospăț, când cei doi ostași își întinseră și-și deteră mâinile, cel puțin de ochii lumii și pentru a face față împrejurărilor, la cari erau porunciți să conlucreze. Mihai-Vodă nu putea iertă însă în fundul sufletului său pe perfidul Albanez, a cărui purtare adusese căderea sa dela Mirislău, iar acesta, la rândul său, nu putea, de sigur, suferi ca Voevodul valah să-i stee înaintea, acum ca și odinioară, prin bravură și considerațiune.

Dar, cum am zis, cel puțin de ochii lumii, împăcarea se făcù. Nu rămâneà acum decât ca fiecare din cei doi Comandanți să-și tocmească, precum se hotărîse, tabere aparte, pentru ca apoi, împreunându-le, să ducă la îndeplinire mandatul Curții împărătești : — să cucerească Ardealul.

Știm că Mihai-Vodă, la venirea sa în aceste părți de loc, își lăsase rămășița trupelor sale credincioase la Beiuș, Orade și Cașovia, în grija devotaților săi Căpitani, cari, de îndată ce primiră vestea că Stăpânul lor obținuse mijloace să adune noi trupe, începură a lucra cu sârguință și stăruință în acest scop. Într'adevăr Bartolomeu Somogy din Beiuș, Nicolae Senyey din Lapispatak, Nicolae Zolyomi din Székelyhid și Sigismund Rákoczy din Cașovia făcură cu acest priiej bună și credincioasă slujbă Voevodului nostru. Căci pe când pe deoparte îl vestià despre toate cele ce se petreceau în Ardeal, pe dealta îi strângeau și întrețineau oștile ce începuseră a se adună din toate părțile sub steagurile lui. Astfel, când Mihai-Vodă coborî spre Tisa, el își putù întocmi cu aceste oști, împotriva cetății dela Tokay, o tabără de război, la Rakamaz, unde veni de se împreună cu dânsul cetele de Cazaci ale Căpitanului polon Stadnicky și de unde îndeamnă el pe credincioșii săi din Țara-Românească și Moldova a se ridica și alungă din scaunele domnești pe vasalii Cancelarului polon, pe Eremie și Simeon Movilă. La începutul lui Iulie Mihai-Vodă trecù Tisa și se îndreptă, prin Debrețin, spre Sătmar, unde se găsiu în toc mire trupele lui Basta.

Ne aducem aminte că lăsasem pe acest Comandant în momentul când, scos cu mare alai afară din Cluj, plecase la Gherla, unde puse mai mare peste garnizoana împărătească pe Căpitanul Sigfrid Ribis, care despărțindu-se de soldații săi, închină, cum s'a arătat, cetatea lui Sigismund Băthory, când acesta fu readus în țară. Dela Gherla Basta se duse la Dej, din apropierea cărui târg, dela Capsan, vesti Nunciului Apostolic din Viena, la 12 Februarie, retragerea sau mai bine alungarea sa din Ardeal. Cûrând după aceasta îl găsim în părțile Sătmarului, unde i se află oastea la iernatic. De aci raportă el, cum am văzut, la Curtea din Praga, prin Arhiducele Matthias, futâmplările petrecute în Ardeal și cerù să i se încredințeze sarcina de a recuceri țara pierdută, ceea ce, spuneà el, poate face cu 10.000 pedestrași și 2.000 călăreți.

Cei dela Curte hotărîseră însă altfel. Expediția trebuia să se facă împreună și în bună înțelegere cu Mihai-Vodă. Când Basta fû înștiințat de aceasta, după cum se poate vedeă dintr'o scrisoare a prietenului său Tomaso Cauriolo dela Baia-Mare din 22 Martie, nu puțin se nemulțumi. Totuși, ca oștean ce eră, și încă de cei năimiți, el trebui să asculte și să se plece poruncii.

După ce merse la Cașovia, unde fusese chemat spre a se împacă cu Mihai-Vodă, Basta se întoarse înapoi la Sătmar și se puse a-și tocni cu sârguință tabăra la Măitin, loc așezat la două mîle departe de Sătmar și la cinci mîle departe de Șimleu. În jurul rămășițelor oastei sale din toamna trecută, se strânseră mai întâi haiducii, vestiți luptători de pradă de pe lângă granițele turcești, cărora li se spuse că vor sluji să ducă pe Mihai-Vodă în Țara-Românească. Fură chemați apoi Nobilii unguri de peste Tisa, cari însă răspunseră că nu pot lupta împotriva fraților lor din Ardeal. Veniră însă în schimb câteva companii de Nemiți, sub povăța lui Ioan Pezz, 2.500 călăreți Unguri, sub comanda căpitanului Rothall și, în sfârșit, la urmă de tot, Silezienii, călăreții cu platoșe, — Catafracții Voevodului nostru! Cu sosirea acestora alcătuirea taberii eră încheiată. Căci Mihai-Vodă venise încă dela 9 Iulie de-și împreunase trupele cu ale lui Basta, în tabăra acestuia dela Măitin. Întîlnirea ambilor Comandanți fû prietenească și vizitele ce-și făcură unul altuia trebuiau să arate taberii întregi buna lor înțelegere. Totul eră acum gata și oștile împărătești se găsiu în așteptarea Ardelenilor, cari, pregătiți fiind și ei pe deplin, plecară împotriva celor ce veniau să-i supună și pedepsească.

Într'adevăr, Sigismund Báthory, după ce văzû că nu putû izbuti să compromită și deci să despărtească pe Mihai-Vodă de către Imperiali, prin închipuitele sale scrisori de trădare, — își chemă oastea la Gherla. Apoi, cu învoirea dietei ce deschisese la Cluj în 3 Iunie, trimese în toate părțile după ajutor: la Poloni, la Turci și la Moldoveni. Cei dintâiu erau însă supărați pe Sigismund pentru că luase în stăpânire Ardealul fără sfatul și ajutorul lor. Cei de al doilea, Turcii, se grăbiră a trimite din tabăra lor dela Ersek o însemnată și puternică oaste de ajutor, care de s'ar fi putut ajunge cu Ardelenii, ar fi pus în grea cumpană pe Imperiali. Dar Mihai-Vodă, care aflase lucrul, găsi mijlocul de a zădărnici aceasta. El închipul o scrisoare ca tri-

measă de Principele Ardealului Pașei ce trimesese ajutor oștile sale, prin care, după ce-i mulțumește de bunăvoință și grabă, îi arată că e destul de bine pregătit pentru a lupta singur cu dușmanul, așa că nu mai are nevoie de nici un ajutor. Scri-soarea sosi la vreme, ea fu crezută, și olăcarii trimiși de sânge pe urma oștilor le întoarse îndărăt. Singuri Moldovenii lui Eremie-Vodă Movilă veniră sub povăța lui Bucioc Spătarul, așezându-se în ținutul Bistriței, unde rămaseră mai multă vreme. Astfel tabăra Ardelenilor se alcătui cât se poate de bine și repede la Gherla, ajungând în scurt timp mai numeroasă și mai bine întocmită decât a Imperialilor. Căci se adunaseră peste douăzeci de mii de luptători, pe care-i dădură Nobilii cu contingetele Scaunelor săcueuești și orașelor sășești.

Către sfârșitul lunii, în aceeaș vreme când se completă și tabăra lui Basta, Sigismund trimise trupelor sale numeroase și frumoase steaguri într'aurite și argintate și rândui ca Comandanți generali pe Șt. Csáky și pe Moise Săcuiul, cari ajunseră acum a nu se mai înțelege așa de bine ca mai înainte vreme. Mai mult încă. O ceartă surdă izbucni între ei, tocmai în momentul când, pregătiți fiind, după porunca Principelui lor, trebuiau să pornească spre hotarele de sus ale țării întru întâmpinarea dușmanului.

Înainte însă de a porni la luptă, Sigismund se gândi să mai caute odată pacea, prin mijlocirea lui Basta, prietenul și tovarășul de odinioară al Ungurilor. În acest scop trimese în solie în tabăra acestuia, la Sătmar, pe un anume Eustatiu Gyulaffy, cu însărcinare să arate precum au înțeles de bănatul Împăratului asupra sa. Dar el—scrie mai departe Cronicarul nostru—nu pentru aceea s'a întors în țară, ca să fie împotrivnic Împăratului, ci pentru ca să-și poată apăra moșia despre barbari. Și nu din voia sa, ci cu pofta tuturor a venit în Ardeal. Căci Imperialii, precum în trecut, așa și acum, n'au putut să apere această țară, de oarece s'a pierdut Lipova, Timișoara și alte cetăți. Să se încreadă deci lui și să-i primească slujba ce din nou oferă, spre a nu se mai vărsa sânge creștinesc. La aceste Basta răspunse că nici el nu dorește vărsare de sânge creștinesc. Dar Rudolf Împăratul nu este cap prost ca acela, să se poată împacă cu un ospăț. Ci i se cuvine mai mare cinste și ascultare decât tuturor Domnilor. Întors cu acest răspuns, Sigismund trimite

din nou pe Gyulaffy la Basta, spre a-l încredința cu jurământ că nu pentru scădere, ce mai mult pentru adăogire și creștere între creștini au venit. Dar de vreme ce cunoaște că Imperialii vin asupra-i, el este gata a stă împotriva. La aceasta Basta răspunse că el este slugă și că deci ce i s'a poruncit are datorie a îndeplini. Din aceste scurte cuvinte, Sigismund înțelese că în zădar căutase pacea. Își porni deci oștile.

XIII.

1. Plecarea Ardelenilor la Șimleu și apoi la Tășnad intru întâmpinarea ajutorului turcesc. — 2. Ajungerea oștilor protivnice la Goroslău. — 3. Întocmirea trupelor lui Sigismund Bathory. — 4. Rânduirea de bătae a trupelor împărătești. — 5. Începerea luptei cu bătaea tunurilor și contenirea ei. — 6. Bătălia dintre trupele lui Basta și Moise Săcuiul și înfrângerea acestui din urmă. — 7. Atacul lui Mihai-Vodă, imprăștierea și rușinoasa fugă a Ardelenilor.

Ardelenii plecară cu multă nădejde de izbândire. Ei merseră deadreptul la Șimleu. De aci însă, în loc de a căută pe protivnici în tabăra lor dela Măitin, la depărtare de 5 mile numai, apucară spre Tășnad, să se ajungă mai lesne și mai degrabă cu trupele turcești de ajutor, pe cari, știindu-le plecate, le așteptau zi de zi. Vestea, pe care o primiră, de sigur cu multă indignare și scârbă, cum că aceste trupe au fost întoarse din drum prin machinațiunile lui Mihai-Vodă, îi făcură să se întoarcă la Șimleu, mai ales că aflară că Imperialii, ridicându-și tabăra, au pornit spre Ardeal, pe calea pe care ei însăși le-o lăsară deschisă.

În ziua de 2 August, într'o Joi, oștile protivnice se ajunseră la Goroslău, sat mai mult unguresc decât românesc, așezat în apropiere de Șimleu. Cea dintâi grije a lor fu să se înstăpânească în pozițiuni cât mai bune și să se tocmească în linie de bătae. Ardelenii se grăbiră a ocupa o colină mai mare, pe care-și ridicară tunurile și-și rânduiră oastea, mai ales pedestrima, destul de bine. Imperialii ocupară și ei, la rândul lor, o a doua colină, mai mică, ce se găsiă în fața celei a dușmanului, și-și rânduiră oastea în două mari corpuri: deoparte Basta, de alta Mihai. Sub cel dintâi se aflau: mai întâi 3.000 călăreți Silezieni și Voloni cu tot atâția lăncieri Unguri, apoi călărimea Germană sub Mihai Székely, Căpitanul Sătmarului, și 3.000 pedestrași sub Ioan Pezz, în sfârșit, pedestrima valonă cu 6 tunuri. Sub cel

al doilea, sub Mihai, se aflau: mai întâiu oastea lui de strânsură, alcătuită în mare parte din Cazaci, Români, Bulgari și Sârbi, apoi pedestrima ungurească a lui Ludovic Rákoczy, precum și mercenarii, husarii și haiducii lui Rottal, în sfârșit câteva sute de călăreți, numiți, după culoarea hainei lor, roșii, vineți și negri, cu alte 6 tunuri.

Lupta începù în dimineata zilei de 3 August, pe la ora nouă, cu bătaia tunurilor, așezate față 'n față pe cele două coline. Dela început Ardelenii se găsiră în scădere față cu Imperialii. Căci pe când tunurile lor, așezate prea sus, băteau pe deasupra trupelor împărătești, ale acestora loviau bine și tot în plin. Dar căldura toropitoare a verii nu îndemnă prea mult pe luptătorii îndestul de oboșiți de lungă lor cale. Astfel Basta, luând înțelegere cu Mihai-Vodă, eră dispus să amâne lupta pe a doua zi. Fără a strică linia de bătae, el se retrase dar și poruncind să se întindă pe pajiștea verde două corturi, coborî după cal și se dădù odihnei. Văzând aceasta, Sigismund crezù cu adevărat că dușmanul hotărîse amânarea luptei, drept ce porunci alor săi să desfacă linia de bătae și să se așeze mai comod în tabără. Ardelenii părăsiră colina pe care se cantonaseră destul de bine, coborîră chiar o parte a tunurilor, întinseră corturile, lepădară armele și se dădură, în pace, care cum putù și pe unde eră, la odihnă.

De acest moment, ca întotdeauna, știu să profite Mihai-Vodă. Căci văzând pe Ardeleni astfel desfăcuți și împrăștiati, înțelese că e timpul cel mai nimerit ca ei să fie loviți cu putere și pe neașteptate. Erau ceasurile cinci spre seară, când el hotărî pe Basta la acțiune. Cei doi Comandanți încălecară, se puseră în fruntea trupelor și — lăsând mijlocul lui Rottal—Mihai la aripa dreapă iar Basta la cea stângă, porniră cu mult avânt și în strigăte de bătae asupra Ardelenilor, cari se pomeniră astfel deodată cu dușmanii în față. Nu mai eră deci vreme de pierdut. Spăimântați și zăpăciți prinseră și ei armele și căutară a se tocni de luptă.

Cea dintâi grijă a lui Moise Săcuiul fù de a reocupa colina părăsită. Se pune deci repede în fruntea pedestrimii, care se putù rândui mai lezne și mai degrabă de luptă, și se aruncă într'acolo. Imperialii îi eșiră însă în față. O luptă încordată, pept la pept, se încinse atunci între protivnici. În acest timp călărimea

Ardelenilor, refăcându-și rândurile, veni să sprijine întreprinderea lui Moise Săcuiul. Dar Generalul Basta porunci repede celor mai buni pușcași ai armiei sale, mușchetarilor, să preprească atacul viguros ce ea venia să dea. Astfel călărimea dușmană fu întâmpinată cu o ploaie de foc, sub care cai și călăreți se răsturnară de-avalma. Totuși pedestrirea ardeleană se ținea bine, căci știa cum că dela ocuparea colinei atârnă însăși soarta bătăliei. În schimb însă rândurile Imperialilor se zdruncinară și dădură înapoi.

Atunci Basta, care băgase în foc numai o parte a trupelor sale, porunci grosului armatei să vie în ajutor, iar tunarilor să susțină, cu foc viu și continuu, un al doilea atac. Lupta fu crâncenă, o mulțime de ostași căzură din amândouă părțile. Dar isbânda rămase pe partea Imperialilor, cari se înstăpâniră pe colină. În zadar Moise Săcuiul mai cearcă odată să spargă și să împrăstie pe dușman, căci e respins. Tunurile Ardelenilor, 40 la număr, căzură cu toatele în mâinile Imperialilor, cari smulseră de asemenea protivnicilor mulțime de steaguri.

În timp ce Basta cu trupele sale dădea, susține și isbândia această luptă, Mihai-Vodă cu ai săi se aruncă asupra oștilor din vale, cari se rânduiseră de luptă. Susținut de bătaia nimicroitoare a tunurilor, cari acum, înmulțite fiind cu cele cucerite dela Ardeleni, făceau mare pagubă în rândurile lor, el sparse și împrăstie, prin vigoarea și îndrăsneala atacului, șirurile oastei protivnice, care fu nevoită a da dosul. Înfricoșatul atac scurtă lupta, care, cu toate acestea, fu foarte crâncenă. Mai toți Căpitani Ardelenilor căzură sau fură răniți de moarte. Gândul mântuirii cuprinse pe toți, ales că întunericul nopții ce se coboră, venia să îngrozească și mai mult sufletele spăimântate ale învinșilor. Cei dintâi cari căutară scăpare fură Sigismund cu mai marii săi. Pilda lor o urmară toți ceilalți — mari și mici — lăsându-și bagajele, armele și prețioasele steaguri în mâinile alor noștri. Dar Mihai-Vodă nu le dădu păs de fugă. Căci pe urma lor, în goană năpraznică, el tăie cu ai săi pe toți cei rătăciți și întârzieți și prinse pe cei căzuți și închinați. Numai întunericul nopții putu pune capăt acestei rușinoase căderi și spăimântătoare fugi.

Astfel se mântu bătaia dela Goroslău, cu mare pierdere pentru Ardeleni, cari lăsară pe câmpul de luptă mai bine de 10.000

ostași, și cu deosebită glorie pentru oștile împărătești ale lui Basta și Mihai-Vodă, cari aduseră, după încredințare și făgăduință, Ardealul iarăși în stăpânirea Curții dela Praga.

XIV.

1. — Împărțirea Ardelenilor și trimiterea trofeelor câștigate în luptă la Curtea din Praga. — 2. Plecarea Imperialilor dela Goroslău și intrarea lor în Cluj. — 3. Înăsprirea relațiilor dintre George Basta și Mihai-Vodă și cearta dintre ei. — 4. Plecarea spre Turda, jefuirea ținuturilor dela Aiud și Alba-Iulia și omorirea lui Gaspar Kornis. — 5. Hotărîrea lui Basta de a ucide pe Mihai-Vodă și planul acestuia de a pleca la Făgăraș spre a-și liberă familia. — 6. Sfatul ucigașilor și asasinarea lui Mihai-Vodă. — 7. Împrejurări după moartea Marelui Domn.

Fugarii se opriră la Dej. Acl Sigismund cu mai marii săi țină sfat asupra celor viitoare. Se hotărî ca el, împreună cu Ștefan Csáky, să treacă de grab pasurile munților în Moldova; Moise Săcuiul și George Borbely cu trupele ce mai rămăsese să se coboare în părțile de jos ale țării, dincolo de Mureș, în cetatea dela Alba-Iulia, unde să rămână în observare și defensivă până ce Sigismund și cu Csáky vor putea înjgheba o nouă oaste de Moldoveni și Turci, cu cari să vină asupra Ardealului; în sfârșit, Nobilii să se închidă în Gurghiu, așteptând destășurarea evenimentelor. De aci cereau ei, la 22 August, prin mijlocirea Bistrițenilor, vești despre soarta Clujului, care se închinase învingătorilor.

Într'adevăr Basta și Mihai-Vodă, după ce spulberă în noaptea de 3 spre 4 August oastea inamică, rămaseră locului, la Goroslău, două zile, pentru a îngropă pe cei morți, pentru a judecă și pedepsi pe cei prinși și pentru a hotărî rostul lucrurilor viitoare, între cari și împărțirea trofeelor cucerite în luptă. Ca comandanți deosebiți ce erau, amândoi vestiră apoi a doua zi, la 4 August, Împăratului la Praga strălucita biruință din ziua trecută. În scrisoarea sa, Mihai-Vodă, solicitând ajutoare bănești pentru întreținerea mai departe a oștilor și amintind slujbele și jertfele ce făcuse și aduse cauzei creștine, cerea oare cum, ca și odinioară, să i se dea guvernul Ardealului, ca unuia ce i se convenia mai mult. În acelaș timp el vestește răzvrătirea credincioșilor săi din Țara-Românească, răzvrătire care aduse izgonirea lui Simeon-Vodă Movilă.

La trimiterea trofeelor vechea dușmănie a lui Basta împotriva lui Mihai-Vodă, pe care Curtea împărătească îl distinsese cu mari onoruri și care acum, din nou, prin strălucirea personalității sale, se ridicase deasupra pizmașului General, se dădă pe față. Un început de ceartă izbucni chiar între cei doi Comandanți. Căci Basta pretindea că lui i se cuvine, ca Comandant suprem al oștirilor, trimiterea tuturor steagurilor la Curte, deci și a celor câștigate de trupele lui Mihai-Vodă. Dar acesta nu cedă. Astfel fiecare din cei doi Comandanți trimise deosebit steagurile sale — Basta prin Tomaso Cauriolo, Mihai-Vodă prin Petre Armeanul, cari amândoi sosiră la Praga în 13 August. O sărbătoare publică avu loc la Curte cu prilejul recepției trofeelor dela Goroslău, cari minunară pe toți prin frumusețea și scumpetea lor. Căci, cum am văzut, Sigismund împărțise oastei sale tot steaguri într'aurate și argintate. Un ofițer al Regelui Saxoniei, care se află atunci la Curtea din Praga, luă copii după cele mai frumoase și le duse stăpânului său. Aceste copii se păstrează până azi în muzeul bibliotecii din Drezda și între ele se poate vedea și aceea a unui steag moldovenesc, pierdut în luptă de trupele pe cari Eremie Movilă se grăbise a le trimite în ajutor lui Sigismund Báthory.

După ce regulară totul pe câmpul de luptă, trimițând tunurile cucerite la Sătmar și trecând sub ascuțișul sabiei pe cei prinși, oștile împărătești se ridicară de plecare și se îndreptară spre Cluj. La granița țării, ele fură întâmpinate de reprezentanții acestei cetăți, cari veniră să se închine Împăratului, recomandându-se mărinimiei și grației biruitorilor, cari, sosind în Cluj la 13 August, luară în stăpânire orașul, impunându-i contribuțiuni grele în bani și natură, pe seama oștilor și a căpeteniilor sale. Clujenii obținură în schimb cărți prin care, în numele Împăratului, li se confirmară vechile lor privilegii și libertăți orașenești. Dar cu aceasta nu se mântuiră. Căci trupele de strânsură, atât ale lui Basta cât și ale lui Mihai-Vodă, mercenarii ce trăiau din câștigul prăzilor, se dădură la jaf și la răutăți mari. Marginele orașului și ținuturile vecine fură cât se poate de ticălos prădate.

În timp ce biruitorii stăteau la Cluj, relațiunile dintre cei doi comandanți se înăspriră mult. Căci, simțitor, iute și deschis cum eră, Mihai-Vodă nu se putu opri de a arăta verde, cu vorbe

aspre chiar, nemulțumirea sa de felul cum eră tratat față de Basta, care găsi în vorbele ascunse și mincinoase, pe cari protivnicii Domnului român i le șoptiau la urechi, tot atâtea motive de a îndreptăți, la timpul său, făptuirea planului ascuns și ticălos ce de pe acum urzise—peirea lui Mihai. În acest scop, văzând aplecarea haiducilor săi către „Valah“ și temându-se de surprinderea evenimentelor, începù a-și crește oastea cu noi puteri, înainte chiar de a părăsi Clujul.

Plecând din acest oraș, trupele împărătești tăbăriră pe câmpul dela Criștiș, lângă Turda,—Basta pe malul Arieșului, Mihai ceva mai spre miază-zi. În ziua aceea Turda luă foc. Iar cetele de mercenari, cari nu mai puteau fi ținute în frâu, se dădură la jaf și omor prin întreg ținutul. Aiudul și Alba-Iulia, pe care o părăsiră Moise Săcuiul și George Borbely, refugiindu-se cel întâi la Făgăraș, cel al doilea la Deva, căzură pradă jefuitoarelor, a căror furie se pare că nu mai cunoștea nici o margine. Căci cronicarii și documentele timpului știu să ne povestescă o întreagă serie de grozăvii, pe care le-ar fi făcut mai ales trupele de sub povăța lui Mihai-Vodă. Așa ele ne spun că la Alba-Iulia ar fi prădat și pustiit palatul Principilor, ar fi distrus și ars arhivele țării, ar fi jefuit catedrala de cele sfinte și ar fi profanat mormintele chiar, între cari și pe acel al marelui erou Ioan Huniade, despre care grozavă faptă, aceleași cronici, știu să ne înșire o seamă de barbare și tragice peripeții.... Neîndoios totul e mult prea mult exagerat; dar nu e mai puțin adevărat că s'a făcut mult rău și destul de mare jaf, pagubă și omor. Numai cât totul, cum am spus, a fost exagerat pe urmă de cei ce aveau tot interesul să îndreptățească prin astfel de exagerări și prin tot felul de calomnii nelegiuita asasinare a lui Mihai-Vodă, în seama căruia au pus, pentru aceleași motive, o sumedenie de vorbe aspre, grele și nesocotite la adresa Împăratului și a Curții sale.

Toate aceste noi trebuie însă să le primim cu rezervă. Căci dacă Mihai-Vodă a fost iute, el n'a fost nesocotit și dacă a fost pornit spre răzbunare, el n'a fost un barbar, cum ni-l arată protivnicii lui și ai noștri. A voit însă țara pentru care se luptase atât de greu și pentru care se străduise atât de mult,—a voit Ardealul. Dar a spus-o verde și deschis și a cerut-o cu tărie și stăruință. Căci acum, ca și atunci când l-a cucerit pentru

întâia oară, lui i se cuvinea, ceea ce de altfel recunoscuse și Curtea împărătească, trimițându-i, înaintea luptei dela Mirislău, prin Pecz și Székely, scrisori de întărire ca guvernator. Acest Ardeal însă-l voia și ambițiosul Basta, care, neștiind ce va aduce viitorul, deci ce vor hotări cei dela Curte în privința acestei țări, se hotări să-și răpue adversarul din vreme.

Veni o împrejurare care grăbi îndeplinirea acestei hotăriri. Anume, pe când cunoscuții și devotații partizani ai Împăratului, Gașpar Kornis și Pancratie Sennyey, liberați din Gurghiu, unde știm că fuseseră închiși de Csáky în ziua realegerii lui Sigismund Báthory, la 3 Februarie, veniau spre tabăra lui Basta, oameni de-ai lui Mihai-Vodă îi atacă în cale, omorînd pe cel dintâi, rănind și prinzând pe cel de-al doilea. Auzind cele petrecute, Basta dădu poruncă lui Mihai să extradee pe nelegiuiți spre pedepsire. Jicnit și amărît, Voevodul răspunse Generalului că el, Mihai, prietenul Împăratului, nu primește porunci dela Basta, care nu e de cât servitor al Împăratului și că, dacă cu adevărat oamenii săi au făcut nelegiuirea, el însuși îi va pedepsi după cuviință. Răspunsul acesta de sine înțeles că trebuia să turbure mult pe Basta, care, atribuind Voevodului planuri pe cari însuși le nutria, îi hotări peirea, drept ce, în așteptarea momentului prielnic făptuirii crimei, căută mijloacele și născoci motivele. Și le găsi atât pe unele cât și pe altele.

Mihai-Vodă, auzind că soarta familiei sale atât de scumpe și dorite, e iarăși primejduită, nu stătutu pe gânduri și decise să plece îndată spre Făgăraș și de acolo în Țara-Românească, unde-l așteptau credincioșii săi ce izgoniseră pe Vătaful lui Zamoyski. Încunoștință dar pe Basta de hotărîrea sa și-i ceru, în acest scop, ajutor. Perfidul General îi răspunse însă, că, nefiind prudent să se împartă tabăra, să îngăduiască până ce însuși îi va putea veni în ajutor cu toată oastea. Dar Mihai-Vodă nu mai putea aștepta. Hotări deci să plece singur.

Auzind aceasta, Basta înțelese că nu mai e timp de pierdut și că trebuie să lucreze repede. Chemă deci pe Mihai la sine sub cuvânt să se sfătuească asupra celor viitoare, dar cu gând să-l piardă. Voevodul bănuind că poate fi ceva rău, nu merse. Atunci Basta își adună ofițerii, credincioșii lui Valoni, le arată trebuința de a ucide pe Mihai și le ceru sprijinul. Aceștia se învoiră bucuros și doi dintre ei, Beauri și Mortagne, se îmbară

a primi rolul de călăi în fruntea ucigașilor, cari se hotărise a fi două roate de călăreți Nemți și Valoni.

Aceste se petreceau în seara zilei de 18 August, într'o Sămbătă. Crima trebuia să se făptuiască chiar în acea noapte. În acest scop se dădu poruncă ca întreaga călărime să stea gata pentru ori ce chemare, ca și cum ar trebui să meargă împotriva dușmanului, care, în cazul de față, ar fi trebuit să fie trupele adunate în jurul lui Mihai-Vodă, dacă ele n'ar fi fost mercenare și străine.

Astfel, în revărsat de zori, Duminecă, în 19 August, Beauri, luându-și câțiva oameni, merse în tabăra lui Mihai, intră în cortul lui, spuindu-i că vine în numele călărimei valone, care dorește a intra în slujba Domnului român, pentru campania ce voia să întreprindă. Mihai-Vodă crezû vorbelor prefăcute și mincinoase și se bucură mult de neașteptata ofertă. Dar în acest timp sosiră și cele două roate de călăreți, înconjurară cortul Voevodului și, pe neașteptate, rupând pânzele, năvălesc din toate părțile în lăuntru, spre marea uimire a lui Mihai și a Căpitanului său Ludovic Rákoczy, cu care tocmai se sfătuiă de plecare. Beauri porunci Domnului să se dea prins. — „Ba!“, strigă cu disperare Mihai-Vodă, răpezindu-se la paloș. Ucigașii însă nu-i dădură timp de mișcare. Beauri îi aruncă cu putere barda în piept, iar două gloanțe de pușcă îl doborîră fără suflare la pământ.

„Și căzû—zice Cronica—trupul lui cel frumos ca un copaciu, pentru că nu știuse, nici să împrilegise sabia lui cea iute în mâna lui cea vitează. Și-i rămase trupul gol în pulbere aruncat. Că așa au lucrat pisma încă din începutul lumii, că pisma au perdut pe mulți bărbați fără de vină, ca și acesta. Căci eră ajutor creștinilor și stă tare ca un viteaz bun pentru ei, cât făcuse pe Turci de tremură de frica lui. Iar diavolul cel ce nu va binele neamului creștinesc, nu l-au lăsat. Ci iată că cu meșteșugurile lui au intrat prin inimele celor răi, hieleni, până-l dederă și morții. Și rămaseră creștinii, mai vârtos Țara-Românească, săraci de dânsul. Pentru aceea dar cade-se să blestemăm toți creștinii pe neamul unguresc, mai vârtos căci sunt oameni răi și hieleni din felul lor. Asijderea și pe Basta Giurgiu, căci au ascultat pe domnii ungurești și au ucis pe Mihai-Vodă fără de nici o vină. Unii ca acei să fie de trei ori anatema!“

Mihai-Vodă nu mai eră acum primejdios. După ce jefuiră tot ce găsiră în cort, călăii îi tăiară capul. Trupu-i, rămas câteva zile despoiat și batjocorit în pulberea drumurilor, fu îngropat de niște Săcui mai omenoși în marginea unui șanț, acolo, în Câmpia Turdei, unde deci și azi zac, ascunse și neștiute, mădularele scumpe ale marelui dar nefericitului Viteaz; iar capul, purtat mai întâi prin toată tabăra, spre încredințare că acel ce-l purtase perise, fu luat de Radu Buzescu, adus în țară, la mănăstirea de ctitorie a neamului, la Deal, lângă Târgoviște, și înmormântat la picioarele tatălui său Pătrașcu-Vodă cel Bun, sub lespede, pe care credinciosul și piosul boer puse să se sape următoarele dureroase cuvinte:

Acî zace cînstitul și răposatul capul creștinului Mihail marele Voevod, ce-a fost Domn Țării-Românești și Ardealului și Moldovei. Cînstitul trup zace în Câmpii Tordei. Și când l-au ucis Neamții, ani au fost 7109 (=1601) în luna August 8 zile (1). Această piatră o au pus jupan Radul Buzescul i jupăneasa Preda.

Astfel, înainte de vreme, perî Mihai-Vodă. Ucigașii îndreptățiră crima lor prin tot felul de acuze și calomnii, ridicate deasupra mormântului său. Răzbunarea o aduse, deocamdată, întâmplările vremurilor ce urmară, asupra cărora se cade deci să ne oprim puțin.

XV.

1. Răzvrătirea Buzeshților și întâia izgonire și revenire a lui Simeon-Vodă.—
2. Moartea lui Mihai, alegerea lui Radu Șerban și a doua izgonire a lui Movilă. 3. Reîntoarcerea lui Sigismund în Ardeal, alungarea Imperialilor și a doua revenire a lui Simeon-Vodă.—4. Recucerirea Ardealului și neizbutita încercare a lui Radu-Vodă de a cuprinde Țara-Românească și a Buzeshților de a ridică Domn pe Radu Mihnea.—5. Cedarea Ardealului către Imperiali, expediția lui Radu-Vodă și a treia izgonire a lui Simeon-Vodă.—
6. Revenirea lui Movilă cu Tătarii Hanului Gazi-Ghirai și lupta dela Teișani.—7. Întemeierea domniei lui Radu-Vodă și cererile lui către Imperiali.

Pe când Imperialii pregăteau expediția de recucerire a Ardealului, în Țara-Românească credincioșii lui Mihai-Vodă începură

(1) După stilul vechiu. Toate datele de până acum, socotite după stilul nou, se vor transformă în stilul vechiu, scăzându-se 10 zile pentru anul 1600 și 11 zile pentru anul 1601 și următorii.

a se mișcă și a pregăti izgonirea lui Simeon-Vodă. Fiind însă descoperiți, ei plătiră, în Martie 1601, cu capetele lui Udrea Banul, Negrea Clucerul și Stoichiță Postelnicul cutezanța lor. Dar cu aceasta mișcarea nu se potoli! Căci în lunie, oștile oltenești ale Buzeștilor, ce se găsiu în fruntea răzvrătiților, porniră împotriva lui Movilă, care, părăsindu-și scaunul domniei, fugi cu cei 6.000 oameni ai săi, mai mult oaste leșească, la Buzău. Aci fu ajuns, lovit și nevoit a se trage la Focșani, unde oastea lui fu infrântă. Vestea răzvrătirii din Țara-Românească, care aduse izgonirea Voevodului rânduit de Zamoyski, ajunse la Mihai-Vodă. El o comunică Împăratului, cum am văzut, la 4 August, odată cu știrea despre zdrobirea Ardelenilor la Goroslău.

Țara se găsiă așa dar acum în mâna credincioșilor lui Mihai-Vodă, a cărui venire, spre a-și lua în stăpânire strămoșeasca-i moștenire, era mult așteptată. Dar Domnul, pentru care se ridicaseră Buzeștii, aveă de lucru în Ardeal. Astfel Simeon-Vodă, adunându-și din Moldoveni, Poloni și Tătari, noi trupe, putu reveni în Iulie să-și reiea scaunul domnesc din care-l izgonise răzvrătiții ce se retraseră în pământurile lor de adăpost și siguranță de peste Olt.

Aceste se petreceau tocmai pe când Mihai-Vodă peria în câmpia Turzii. Atunci—zice Cronică țării—„boierii câți au fost cu Mihai-Vodă, după ce au murit Domnul lor, au venit aici în țară, pre la Căineni, cu toate oștile românești și s'au tăbărit la un sat ce-i zic Cristienești, ce este din sus de mănăstirea Argeșului. Acolo și Buzeștii cu dânșii s'au împreunat și mare svat făcură, socotind pre cine ar pune Domn, ca să poată oblădui Țara-Românească, ca să nu mai intre într'insa răutățile și robiile, cum au fost mai înainte. Și, din poruncă dumnezeiească, toți cu un gând curat aleseră pe unul din boieri carele eră den seminția bășărabească anume Șerban, nepotul răposatului Bășărab-Vodă, și-l ridicară să fie Domn Țării-Românești“.

Simeon-Vodă trebuł deci să lase stăpânirea lui Radu-Vodă, cum se numi noul Domn, care însă nu se putu menține, din pricina schimbărilor din Ardeal, ce aduseră, pe neașteptate, această țară, pentru a patra oară, în stăpânirea lui Sigismund Báthory. Într'adevăr, știm că acesta, după rușinoasa înfrângere dela Goroslău, își găsisese mântuire în Moldova lui Eremie-Vodă Movilă. Aci îl întâlnim mai întâi la mănăstirea Neamțului, apoi

la Bacău și în sfârșit la Trotuș, de unde, pe neașteptate, pătrunse în Ardeal. În ultima August eră în preajma Brașovului, care-l primi, peste câte-vă zile, între zidurile sale. Surprinși și nepregătiți, Imperialii nu putură face față împrejurărilor. Căci, rând pe rând, Sibiul, Mediașul, Sighișoara, Clujul, Bistrița și Dejul fură atacate, asediate și ocupate. Astfel Ardealul din nou intră în stăpânirea lui Sigismund Báthory și alor săi, iar Basta cu trupele împărătești, pe care trebuia să se sprijine noua domnie din Țara-Românească, fu silit să se retragă în părțile de sus ale țării, la Gelău și la Sătmar. Radu-Vodă rămase așa dar să se socotească singur cu Turcii, cari, după cererea stăruitoare a boerilor partizani ai lor, numise Domn al țării pe Radu, fiul lui Mihnea-Vodă Turcitul, și cu Polonii și Tătarii lui Simeon-Vodă, care, fără a zăbovi prea mult, apărură, pe la sfârșitul lui Septemvrie, spre a-și recăpăta Domnia. Izbândind în câteva rânduri trupele lui Radu-Vodă, el sili pe Buzești ca, luându-și Vo-evodul, să treacă munții și să caute adăpost cu cele patru mii de oameni ce le mai rămaseră, în tabăra aceluia dela care puteau obține ajutor—a lui Basta. În acest scop, la începutul lui Noemvrie, Radu-Vodă depune jurământ de credință împăratului și trimite în solie la Curtea din Praga pe credinciosul său boer Stroe Buzescu, spre a cere, ca odinioară pentru Mihai-Vodă, ajutor și locuri de retragere și adăpost în Ardeal.

Astfel, după ce izbuti a face pe Turci să părăsească pe Domnișorul lor Radu-Mihnea și să-l recunoască pe dânsul, Simeon-Vodă luă, pentru a treia oară, în stăpânire Țara-Românească. Dar nici de rândul acesta el nu putu domni mai mult și în liniște. Căci schimbarea ce se făcuse în Ardeal la începutul anului 1602, aduse cu sine o alta în Țara-Românească. Într'adevăr, în Ianuarie, Basta, reculegându-se și câștigându-și noi puteri, porni împotriva lui Sigismund Báthory, care nu putu rezistă de fel acestei expediții de recucerire a Ardealului, de oarece, în Fevruarie încă, el se văzu silit a propune încetarea de arme și începerea tratativelor de pace. Socotind că acum e momentul să intervină în Țara-Românească, Radu-Vodă solicită și obține ajutor dela Basta. Astfel în fruntea unei oștiri de 10—15 mii de oameni, el porni întru cucerirea tronului pierdut. Dar abia trecu munții și pribeagul se văzu prins cum e mai rău în nește văi strimte de cetele Tătarilor, cari stăteau în slujba lui Simeon Movilă. Și

de bună samă, dacă Mârza cu haiducii și Moldovenii săi n'ar fi izbutit a apucă trecătoarea la hotar, soarta lui Radu-Vodă ar fi fost hotărîită pentru totdeauna.

Văzând că norocul nu e de partea lui Radu-Vodă, Buzeștii, cari voiau cu orice preț schimbarea domniei în Țara-Românească, socotiră că vor putea izbuti mai ușor cu Domnișorul susținut de Turci. Se dădură deci de partea lui Radu Mihnea, care, lăsându-se prins de cetele trimise la Giurgiu de puternicii boeri, fu dus în Oltenia, unde, în numele lui, ei ridicară steaguri de domnie nouă. Trupele lor fură însă înfrânte în două rânduri de călărimea moldovenească, comandată de boerii lui Simeon-Vodă,—de Orăș și de Nistor Ureche.

Buzeștii se reîntoarseră la Radu-Vodă Șerban, care, izbutind a scăpa din mreșile trupelor tătare, apucă, pe la Bistrița, din nou drumul spre tabăra lui Basta : în Aprilie el eră la Beiuș, iar în Mai lângă Basta, la Sătmar, unde se așteptă rezultatul tratativilor dintre Sigismund și Comisarii Imperiali pentru cedarea Ardealului și unde se hotără o nouă expediție în Țara-Românească, expediție ce trebuia să se întreprindă pe dată ce tratativele cu Sigismund vor fi sfârșite și definitiv satorite, ceea ce se întâmplă în Iulie, când țara fu cedată din nou Împăratului, iar Sigismund plecă în ultimul său exil: boala și moartea puse capăt aventurilor politice și războinice ale acestui nestatornic și nechibzuit Principe.

Momentul de organizare al expediției pentru restituirea lui Radu-Vodă așa dar sosise. În Iulie Mârza și Buzeștii plecară din Sibiiu la Brașov, spre a găsi acolo pe Radu-Vodă cu ai săi, pentru ca apoi împreună să năvălească în Țara-Românească, ceea ce și făcură, în fruntea a 25.000 oameni, în August. La Teleajin straja polonă a trupelor lui Movilă fu înfrântă. Simeon-Vodă fugi dinaintea năvălitorilor în Moldova; iar Radu-Vodă, pentru a doua oară acum, luă în stăpânire Țara-Românească. Dar abia se așeză în scaun și nori grei de mare primejdie se iviră: Simeon-Vodă știuse a trage asupra protivnicului său numeroasa călărime tătarească care, sub însuși Gazi-Ghirai Hanul, mergea să sprijinească expediția ce întreprindea atunci în Ungaria împotriva Imperialilor Marele Vizir Hasan. Într'adevăr, în Septembrie 40.000 călăreți Tătari se găsiu împreună cu Movilă, care le eșise intru întâmpinare, la granița țării, la Focșani. În fața

acestei amenințătoare primejdii, pe cât de neașteptată, pe atât de mare, Radu-Vodă, neavând pe lângă sine decât vre-o 16.000 oameni, trimese de sârg după ajutor la Basta. Generalul împărătesc, care se află la Mediaș, unde adunase dieta țării, cum primi îngrijitoarea veste, trimese în sprijinul amenințatului Voevod câteva mii de Moldoveni, haiduci și Săcui, sub comanda lui Mârza, apoi însuși se îndreptă spre Brașov, unde-l găsim adunând noi trupe.

În acest timp, Radu-Vodă făcea toate pregătirile spre a preîntâmpina groaznica furtună ce se ridicase asupra capului său. Vestea înfrângerii oastei sale de straje îl îngrijii întru atât, în cât trimise din nou după ajutor la Basta. Apoi, adunându-și trupele, se așază în gura Teleajinului, la Teișani, unde, între munți și păduri, își întocmi tabără prea bine întărită cu șanțuri adânci și legătură de care în față și în spate. Aci veni, în ziua de 20 Septemvrie, noul ajutor trimis de Basta — pedestrima valonă sub comanda fraților Cauriolo.

Oardele călărimei tătare se arătară alor noștri din tabără — două zile în urmă — la 22 Septemvrie, sara. Ele însă nu găsiră pe protivnic, după cum ar fi dorit, la loc slobod și deschis, unde de sigur mai lesne l-ar fi răpus, ci-l găsiră închis și adăpostit îndărătul șanțurilor și carelor, deasupra cărora se ridicau întru apărare sutele și miile de lănci și sulite ale pedestrimii valone. Astfel Tătarii, dintru început, se găsiră puși în neputință de a lupta după dorință și deprindere. Cercară deci prin toate chipurile a scoate pe ai noștri din tabără, dar nu izbutiră. Atunci văzură că nu le rămâne altceva de făcut de cât să spargă tabăra. În stoluri dese și puternice, în mare avânt de asalt se aruncară deci asupra alor noștri; dar în fața puternicei linii de apărare trebuiră să se oprească cu mari pierderi. Rezultatul acestui asalt îndrăzneț și disperat, repetat încă de două ori, fu câteva mii de Tătari periți în preajma liniei de apărare, îndărătul căreia ai noștri se știură așa de bine adăposti și întări.

A treia zi, la 24 Septemvrie, Tătarii cercară din nou a scoate pe ai noștri din tabără cu fel de fel de provocări și meșteșuguri, dar nu izbutiră. „Atunci — zice Cronica țării — văzând Hanul că nu poate strică nimic lui Șerban-Vodă, dacă au înserat, s'au mâniat pe Simeon-Vodă și-l puse în fiară pe supt pânte-

cele calului. Apoi purcezând de acolo de cu seară, i s'au făcut ziuă în Dunăre!“

Astfel, printr'o rezistență egală cu cea mai desăvârșită victorie, se mântul Radu-Vodă de numeroasa și primejdioasa ordie tătărească. Acum stăpânirea lui în Țara-Românească se putea considera ca întemeiată. Pentru a o asigura însă, trebuiau pecetluite relațiile cu Împăratul, prin legături bine hotărîte. În acest scop Radu-Vodă reluă firul negocierilor începute cu un an mai înainte, când, ca pribeag, se găsiă în tabăra lui Basta. El trimese la Curtea din Praga pe Nica Vistierul, pe Leca Aga și pe Radu Clucerul ca să ceară dela Împăratul: confirmarea în o situație asemenea cu cea de odinioară a lui Mihai-Vodă, loc de retragere în Silezia, moșii, pentru sine și pentru Buzești, în Ardeal, mijlocirea la Poloni spre a nu mai îngădui uneltirile Movileștilor, în sfârșit, permisiune de a se luptă împotriva păgânilor sub steaguri împărătești.

XVI.

1. Aparenta așezare a stărilor în Ardeal și Țara-Românească. — 2. Năvălirea lui Moise Săcuiul și a Pașei de Timișoara în Ardeal și alungarea Imperialilor. — 3. Greaua situație a Țării-Românești și hotărîrea lui Radu-Vodă de a interveni în Ardeal. — 4. Ciocnirea dela Feldioara dintre trupele lui Raț și Mako și lupta dela Cristian dintre aceiași. — 5. Întocmirea taberii lui Moise Săcuiul lângă Brașov și intrarea lui Radu-Vodă în Ardeal. — 6. Împreunarea lui cu Raț și marșul împotriva lui Moise. — 7. Lupta de lângă Brașov, zdrobirea Ardelenilor și moartea lui Moise.

Lucrurile se credeau acum bine așezate atât dincoace cât și dincolo de munți — în amândouă țările Împăratului. Basta, socotindu-și misiunea împlinită, ceru chiar dela Curte Comisari, cari să guverneze Ardealul în numele Împăratului; iar Radu-Vodă, scăpat de Tătarii lui Simeon Movilă, punându-și ochii pe cetățile Dunărene ale Turcilor, în care se adăpostiă rivalul său Radu Mihnea, făcû, la începutul anului, o incursiune de pradă asupra Silistrei, Brăilei și Hârșovei, alungând pe Turcii din acele părți până la Bazargic.

De odată însă lucrurile se schimbară cum nu se poate mai rău: Moise Săcuiul și cu Becteș, Pașa Timișoarii, pătrund în Ardeal și alungă pe Imperiali; Turcii trimit la Dunăre pe Hadâr Pașa cu porunca să treacă, la vreme prielnică, fluviul și să pe-

depsească pe îndrăsnețul și nesupus Voevod, care nu voiă să știe de suzeranitatea Padișahului; iar Simeon Movilă, adunându-și noi puteri, stătea gata să năvălească în țară.

Într'adevăr, Moise Săcuiul, care, după ce Sigismund cedă principatul Imperialilor, fugi și se adăpostî la Turcii din Timișoara, apărî deodată, în Aprilie 1602, ca restatornicitor al domniei ungurești în Ardeal. Plecând din locul său de adăpost, el luă Lugoșul și Caransebeșul, cari i se dădură fără împotrivire. Apoi, primind în ajutor 8.000 de Tătari, intră în Ardeal pe la Poarta-de-Fer. Orăștia căzî. La Alba-Iulia însă întâmpină rezistență. Căci garnizoana împărătească de aci se ținea bine. Atunci începură parlamentările. Cetatea se predă și Moise Săcuiul se încunună ca Principe al țării. La această veste, Basta, surprins ca totdeauna și auzind că năvălitorii, după ce ocupară Sebeșul, se îndreptară împotriva sa, se refugie la Gherla, având grije să trimeată de grab după ajutor la Comandantul trupelor împărătești din Cașovia și la Radu-Vodă din Țara-Românească. La Gherla fî ajuns și asediat, dar izbutî să scape și să fugă spre comitate'e exterioare, în Sătmar, veșnicul său loc de adăpost și de reculegere. Moise Săcuiul nu se mai luă după dînsul, ci se îndreptă spre Dej, ca să zădărnicească împreunarea Imperialilor cu ajutorul trimis lui Basta de Radu-Vodă, sub comanda lui Farcas Kis. În acest scop trimise deodată trupe în două direcții: să lovească ajutorul trimis de Radu-Vodă și să împedice trupele trimise de Basta, ca să se unească cu acest ajutor. Și isbutî. Căci oastea lui Farcas Kis fî lovită și împrăștiată în apropiere de Bistrița.

După aceasta Moise Săcuiul pornî împotriva Clujului, a Bistriței și a Mediașului, cari se dădură rînd pe rînd, Ardealul așa dar, deși mai ținea încă în câteva locuri garnizoanele împărătești, eră în mîinile Ungurilor. Primejdia amenință acum direct Țara-Românească, asupra căreia, cum am văzut, stau toți din toate părțile: de peste Carpați, de peste Milcov și de peste Dunăre. În fața acestei grele situații, Radu-Vodă eră singur. Avizat numai la puterile sale, el văzî că nu-i rămîne altceva de făcut decît să intervină, ca odinioară Mihai-Vodă, cu armele în Ardeal, în numele Împăratului și în virtutea dreptului său de apărare. Hotărîrea din urmă i-o deteră solii împărătești Radibrand și Kracker.

Se pregăti deci cum putu și cu cât avu, trimitând înainte, spre a-i deschide calea în țara Bârsei, pe bătrânul luptător Gheorghe Raț, Banul Craiovei, cu 3000 de oameni haiduci, Sârbi și Moldoveni. La 5 Iulie avangarda aceasta trecu granița pe la Rucăr, iar peste trei zile ea se opri sub zidurile cetății de la Feldioara, unde-și făcu tabără bine întărită cu legătură de care și unde-i veni într'ajutor 3000 Săcui, oaste de pradă. Moise, care se află la Mediaș, unde se adunase dieta țării, vestit de intrarea Românilor în Ardeal, trimise numai decât înaintea lor pe Gheorghe Makó cu 3.000 de oameni și câteva sute de Tătari. Oastea năvălitoare fu găsită în tabăra ei dela Felidoara. Împărțindu-și trupele în patru cete, Makó se aruncă asupra alor noștri. Straja dădu îndărăt. Dar legătura de care din fața taberii opri locului pe dușman, care seara se văzû nevoit a se retrage fără de nici o ispravă.

Două zile în urmă, Gheorghe Raț își desfăcu tabăra și se trase mai jos, la Cristian, în drumul pe care aștepta să se ivească în fiecare zi steagurile oastei lui Radu-Vodă însuși. Makó, crezând că ai noștri se retrag de frică, se luă după dânșii și-i lovi încă odată în noua lor tabără dela Cristian. Dar și de rândul acesta, el trebui să se oprească înaintea carelor de apărare și să se retragă în neorânduială. Acum însă ai noștri nu-l mai cruțară. Căci călărima, în frunte cu Mârza cel Mare, dădu năvală în fugari, doborându-i cu grămada și înfundându-i în pădurile din apropiere ale Codlei. Însuși Makó fu prins și ucis.

La vestirea acestei pierderi, Moise Săcuiul, care se află la Apața, în drum spre Brașov, înțelese că are de aface cu un dușman primejdios. Încercă deci a zădărnici intrarea lui Radu-Vodă în Ardeal cu propuneri și tratări de pace și în acelaș timp grăbi spre Brașov, unde, după sfatul ce-l ținû cu mai marii oastei sale, trebuiă să-și tocmească tabără de bătae, în așteptarea lui Radu-Vodă, care, la 12 Iulie, trecuse munții pe la Rucăr în fruntea a 8.000 de oameni și înaintă acum spre Cristian și Râșnov, ca să se împreune cu victorioasa sa avangardă.

Sosind la Brașov în ziua de 13 Iulie, Moise își tocml tabăra în apropiere — pe locul numit azi la *Stupine*, având apa Bârsei la dreapta, valea ce curgeă pe lângă fosta moară de hârtie la stânga, mlăștini și tufişuri de răchiți în fața și o mică pădurice în spate. Aci-ș așeză el oastea: Turcii și Tătarii lui Becteș,

Paşa din Timișoara, în aripa dreaptă, iar trupele sale în mijloc și în aripa stângă. Cei dintâi însă, deprinși a se luptă la loc slobod, părăsiră tabăra și se așezară pe câmpul deschis din vecinătate. Rămas așa dar numai cu trupele sale, Moise se apucă de zor a-și întări linia din față, pe unde aveă să fie atacată tabăra sa. În centru săpă șanțuri și-și întocmi o puternică legătură de care, printre cari, din distanță în distanță, puse mici tunuri de cetate, iar la cele două capete așeză tunurile și cecele celor mai buni pușcași ai săi, cu scop să bată cu foc viu și puternic pe năvălitori, când aceștia se vor aruncă asupra taberii.

Astfel întocmit așteptă acum Moise în defensivă pe Radu-Vodă, care, deși trecuse munții de câteva zile, totuși zăboviă în mersul său. Aceasta din cauză că așteptă vești despre acțiunea lui Basta, care însă se mișcă încet de tot, ceea ce înțelegând Radu-Vodă se hotărî a da lupta singur. În acest scop în ziua de 16 Iulie își tocmește lângă Râșnov oastea de plecare: la dreapta aveă să meargă, pe sub munte, prin Cristian, Raț cu călărimea sa; la stânga, dealungul Bârsei, prin Vulcan, cei doi Mârza cu o parte a pedestrimii; în sfârșit, la mijloc, prin Ghimbav, Radu-Vodă însuși cu restul trupelor sale, 6.000 de oameni.

În această rânduială, a doua zi, la 17 Iulie, în revărsat de zori, plecară trupele noastre împotriva taberii lui Moise Săcuiul, în preajma Brașovului. Căldura cea mare a verii precum și vegetația înaintată a holdelor, îi zăboviră mult în cale. Astfel abia după amiază zi la 3 ceasuri se putură înfățișa ai noștri înaintea taberii dușmane, a cărei întocmire văzând-o Radu-Vodă cu ai săi, făcură numai decât planul atacului: trebuia spartă linia de rezistență din față și, în acelaș timp, lovită și împrăștiată călărimea turcă și tătară din vecinătate. În acest scop se hotărî ca cei doi Mârza cu trupele lor să atace pe Becteș Pașa; iar Domnul și cu Raț să asalteze tabăra lui Moise.

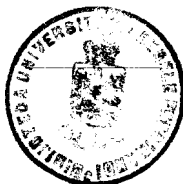
Călărimea lui Raț se pedestrește și se înșiră în rândurile coloanelor de atac, a cărora acțiune o vesti patru lovituri de tun. Ca unul se ridicară atunci din toate părțile miile de luptători și, chemând în ajutor numele sf. Nicolae făcătorul de minuni, ei se aruncară cu nespus avânt asupra taberii dușmane. Focul puternic al celor 50 de tunuri și al cetelor de pușcași oprî un moment locului pe năvălitori, cari, văzând însă că rândurile lor

nu se răresc, porniră din nou înainte și, într'o clipă, sunt în fața vrăjmașilor. Zdrobind carele cu săcurile și topoarele lor, căzură în mijlocul protivnicilor îngroziiți de iuțeala cu care ai noștri lucraseră. O luptă crâncenă, pe viață și pe moarte, pept la pept, se încinge acum înlăuntru taberii.

Disperat, Moise trimite la Becteș după ajutor. Dar acesta, surprins de trupele trimise în potrivă-i, fusese și el atât de vehement lovit, în cât călărimea sa, deși de două ori mai numeroasă decât a noastră, trebui să-și caute mântuire în fugă nebună în frunte cu Pașa însuși. După aceasta repede și minunată izbândă, cei doi Mârza își îndreptară coloanele împotriva taberii lui Moise, care, apucat astfel din spate și din coaste, e închis într'un cerc de foc, din care mântuire nu mai putea fi. Sdrobiți pe loc, învinșii își căutau cu disperare loc și chip de fugă. Dar ai noștri nu le dădură păs nici acuma. Căci Radu-Vodă, scoțând din luptă călărimea lui Gheorghe Raț, îi porunci să încalece și să stea gata a se arunca asupra fugarilor. Astfel aceștia, tocmai când crezură că se mântuiau, se văzură urmăriți și doborâți de ai noștri.

Totul eră acum isprăvit. Patru mii de morți, între cari fruntea Nobilimii ardelenе, acoperiă câmpul de bătae. Moise însuși, părăsind acest mormânt al nădejdilor și al visurilor sale, caută, în mijlocul unei cete de credincioși, mântuire în cetatea Brașovului. Fû însă ajuns din urmă și silit să stea la luptă. Un glonte îl răsturnă de pe cal, în timp ce Raț cu mâna lui însuși îi retează capul. Așa fel peri acela dela care se trage începutul căderii Marelui Mihai!

Pentru a doua oară dar, în această glorioasă zi de 17 Iulie 1603, Românii căștigară, prin vitejia lor, Ardealul pe seama Împăratului. Ei răzburară astfel cu mărinimie dureroasele nedreptăți ce de trei ani suferiră dela acei în slujba cărora se puseră cu credință și statornicie, dar cari nu ținură a răsplăti cu sinceritate și după cuviință jertfele lor.

DIN ZILELE DE CĂDERE ALE LUI MIHAI-VODĂ VITEAZUL

	Pagina
I. 1. Intrarea lui Zamoyski în Moldova. — 2. Retragera Căpitanilor lui Mihai-Vodă în Ardeal. — 3. Căderea Moldovii. — 4. Vești despre întâmplările din Ardeal. — 5. Înaintarea Polonilor și planurile lor. — 6. Nedumerirea Ardelenilor. — 7. Intrarea lui Zamoyski în Țara-Românească	3
II. 1. Retragera lui Mihai-Vodă la Făgăraș — 2. Urmărirea lui de Basta și Unguri. — 3. Vești despre întâmplările din Moldova. — 4. Neliniște și temeri în amândouă părțile. — 5. Greaua situațiune a lui Mihai-Vodă. — 6. Tratări de pace cu Basta și Ungurii. — 7. Treccrea Voevodului în Țara-Românească	5
III. 1. Coborirea lui Mihai-Vodă la gura Teleajinului. — 2. În așteptarea ajutorului promis de Ardeleni — 3. Plecarea lui Zamoyski spre Plocești și pregătirile alor noștri de a-i tăia calea. — 4. Din cuvântarea lui Baba-Novac către trupele sale. — 5. Lupta din străntoarea Năenilor. — 6. Încăerările din preajma Cepturii. — 7. Retragera lui Mihai-Vodă în munți	9
IV. 1. Totala părăsire a lui Mihai-Vodă. — 2. Treccrea familiei sale în Ardeal. — 3. Așezarea și întocmirea armiei noastre în pădurea Bucovului, lângă Teleajin. — 4. Mișcările oștirii polone și descoperirea taberii lui Mihai-Vodă. — 5. Pregătiri de luptă și încercări de pace. — 6. Bătălia din pădurea Bucovului și atacarea taberii române. — 7. Înfrângerea lui Mihai-Vodă	12
V. 1. Vestea înfrângerii lui Mihai-Vodă. — 2. Supunerea țării și așezarea lui Simeon-Vodă în Scaun. — 3. Îngrijorări în Ardeal din pricina stăpânirii polone în Țara-Românească — 4. Stăruinți pentru plecarea lui Zamoyski și îndepărtarea lui Sigismund Báthory. — 5. Încercarea lui Mihai-Vodă de a strânge nouă oaste. — 6. Lupta dela Argeș. — 7. Domnia lui Simeon Movilă.	16
VI. 1. Hotărîrea lui Mihai-Vodă de a călători la Curtea din Praga. — 2. Plecarea și împrăștierea cetelor turcești aduse împotrivă-i de Pașii din Vidin și Nicopole. — 3. Peripețiile drumului prin Ardeal. — 4. Sosirea la Oradia-Mare și întâlnirea cu Paul Nyáry. — 5. Drumul dela Orade până la Tokay. — 6. Treccrea Tisii și călătoria prin Ungaria. — 7. Sosirea în Capitala Austriei.	20
VII. 1. Adunarea dela Letfalău a Staturilor Ardelene. — 2. Discordia în sânul Nobilimii ungurești și planurile ambițioase ale lui Șt. Csáky. — 3. Cearta dintre Generalul Basta și Comisarul imperial Ungnad. — 4. Dieta parțială din Alba-Iulia și Deputația la Praga. — 5. Dieta din Cluj și trădarea lui Csáky. — 6. Alegerea lui Sigismund Báthory și plecarea lui Basta. — 7. Martiriul lui Baba-Novac și chinuirea lui Szelestei și Sava Armașul	24
VIII. 1. Scrisoarea Staturilor Ardelene către Împărat. — 2. Rapoartele lui David Ungnad către acelaș. — 3. Situațiunea grea a lui Mihai-Vodă la Viena. — 4. Începutul acțiunii lui. — 5. Întrevederea	

	<u>Pagina</u>
cu Arhiducele Matthias. — 6. Doleanțele și cererile lui. — 7. Memoriul către Împărat	29
IX. 1. Credința lui Mihai-Vodă către Împărăție și slujbele aduse de el Creștinătății. — 2. Întâia trădare a Ungurilor și asediul Oradii-Mari. — 3. A doua trădare a Ungurilor și cucerirea Ardealului. — 4. Conspirația Ardelenilor cu Turcii și Polonii și cucerirea Moldovei. — 5. Conjurația Nobililor, legătura lor cu Basta și lupta dela Mircișău. — 6. Ieșirea lui Mihai-Vodă din Ardeal, luptele cu Polonii și fuga lui la Viena. — 7. Nădejde în căpătarea grației și obținerea ajutorului dela Împărăție	32
X. 1. Cererile lui Mihai-Vodă către Împăratul Rudolf. — 2. Recomandările Sfătuului de război cu privire la aceste cereri. — 3. Încețineala celor dela Curte. — 4. Vestea întâmplărilor din Ardeal și hotărîrea Imperialilor. — 5. Alungarea deputaților Ardeleni și chemarea lui Mihai-Vodă la Praga. — 6. Primirea și sărbătorirea lui la Curte. — 7. Portretul lui Sadeler și tabloul lui Franz Francken II	45
XI. 1. Aducerea și instalarea lui Sigismund Báthory. — 2. Întoarcerea solilor din Praga și veștile despre hotărîrile luate acolo. — 3. Încercarea Ardelenilor de a compromite pe Mihai-Vodă în fața Imperialilor. — 4. Scrisoarea către marele Vizir Ibrahim-Pașa. — 5. Scrisoarea către boierii Țării-Românești. — 6. Încercarea lui Mihai de a-și libera familia cu puterea și corespondența lui cu credincioșii săi din Ardeal. — 7. Înarmări și pregătiri de luptă în amândouă părțile	49
XII. 1. Întoarcerea lui Mihai-Vodă la Viena și venirea lui la Cașovia. — 2. Împăcarea celor doi vechi rivali și noi tovarăși. — 3. Strângerea oștilor lui Mihai-Vodă. — 4. Întocmirea taberii lui Basta la Măitin. — 5. Împreunarea trupelor celor doi Comandanți. — 6. Întocmirea taberii Ardelenilor la Gherla. — 7. Încercările lui Sigismund Báthory de a împăcă și câștigă pe Basta	53
XIII. 1. Plecarea Ardelenilor la Șimleu și apoi la Tășnad întru întâmpinarea ajutorului turcesc. — 2. Ajungerea oștilor protivnice la Goroslău. — 3. Întocmirea trupelor lui Sigismund Báthory. — 4. Rânduirea de bătae a trupelor împărătești. — 5. Începerea luptei cu bătaea tunurilor și conținerea ei. — 6. Bătălia dintre trupele lui Basta și Moise Săcuiul și înfrângerea acestui din urmă. — 7. Atacul lui Mihai-Vodă, împrăștiarea și rușinoasa fugă a Ardelenilor	57
XIV. 1. Împărțirea Ardelenilor și trimiterea trofeelor câștigate în luptă la Curtea din Praga. — 2. Plecarea Imperialilor dela Goroslău și intrarea lor în Cluj. — 3. Înăsprirea relațiilor dintre George Basta și Mihai-Vodă și cearta dintre ei. — 4. Plecarea spre Turda, jefuirea ținuturilor dela Aiud și Alba-Iulia și omorirea lui Gașpar Kornis. — 5. Hotărîrea lui Basta de a ucide pe Mihai-Vodă și	

	<u>Pagina</u>
planul acestuia de a plecă la Făgăraș spre a-și liberă familia.— 6. Sfatul ucigașilor și asasinarea lui Mihai-Vodă.—7. Împreju- rări după moartea Marelui Domn	60
XV. 1. Răzvrătirea Ruzeștilor și întâia izgonire și revenire a lui Si- meon-Vodă.—2. Moartea lui Mihai, alegerea lui Radu Șerban și a doua izgonire a lui Movilă.—3. Reintoarcerea lui Sigis- mund în Ardeal, alungarea Imperialilor și a doua revenire a lui Simeon-Vodă.—4. Recucerirea Ardealului și neizbutita încer- care a lui Radu Vodă de a cuprinde Țara-Românească și a Bu- zeștilor de a ridică Domn pe Radu Mihnea.—5. Cedarea Ardea- lului cătră Imperiali, expediția lui Radu-Vodă și a treia izgo- nire a lui Simeon-Vodă.—6. Revenirea lui Movilă cu Tătarii Hanului Gazi-Ghirai și lupta dela Teișani.—7. Întemeierea dom- niei lui Radu-Vodă și cererile lui cătră Imperiali	65
XVI. 1. Aparenta așezare a stărilor în Ardeal și Țara-Românească.— 2. Năvălirea lui Moise Săcuiul și a Pașei de Timișoara în Ar- deal și alungarea Imperialilor.—3. Greaua situație a Țării-Ro- mânești și hotărîrea lui Radu-Vodă de a interveni în Ardeal.— 4. Ciocnirea dela Feldioara dintre trupele lui Raț și Mako și lupta dela Cristian dintre aceiași.—5. Întocmirea taberii lui Moise Săcuiul lângă Brașov și intrarea lui Radu-Vodă în Ar- deal.—6. Împreunarea lui cu Raț și marșul împotriva lui Moise.— 7. Lupta de lângă Brașov, zdrobirea Ardelenilor și moartea lui Moise	70

ILUSTRĂȚIUNI.

1. Mihai-Vodă Viteazul (după Sadeler).
2. Nicolae Bălcescu.
3. Teatru luptelor din 1595.
4. Intrarea lui Mihai-Vodă în Alba-Iulia.
5. Aducerea capului lui Andrei Báthory.
6. Pecetea lui Mihai-Vodă ca Domn al Țării-Românești, Ardealului și
Moldovei.
7. Mihai-Vodă Viteazul (după Franz Francken).